

DEMOGRAFİK BİR İNKILAP: CUMHURİYET DÖNEMİNDE DOĞUM VE ÇOCUK BAKIMEVLERİ (1925-1940)

DUYGU YILMAZ*

ÖZ

Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan modernleşme sürecinde sağlık alanında önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet idaresi, Millî Mücadele sırasında ve sonrasında azalan nüfusun yerine ikame edeceği genç nesilleri sağlıklı ve güçlü kılmak istemiştir. Bu sebeple İdarenin askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal gücü oluşturmak amacıyla girişilen reformlar arasında doğum ve çocuk bakım evlerinin kurulması da yer almıştır. Kadın ve çocuk sağlığının korunması amacıyla kurulan ve belediyeler ve devlet iş birliğiyle Türkiye geneline yaygınlaştırılmaya çalışılan doğum ve çocuk bakım evleri, doğum öncesi ve sonrası ücretsiz muayene ve tedavi hizmetleri vermek, doğum sonrasında ise anne ve çocuğun bakım ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuştur. Ayrıca, doğum sonrası çocuk bakımı konusunda annelere eğitim desteği de sağlamıştır. Herhangi bir ayırım yapmaksızın kuruma başvuran tüm kadınlara ücretsiz hizmet vererek devletin sosyal kimliğini de şekillendiren bu kurumlar, toplumun genel refahını sağlamayı hedeflemesi açısından önem taşımışlardır. "Demografik Bir İnkılap: Cumhuriyet Döneminde Doğum ve Çocuk Bakım Evleri (1925-1938)" başlıklı bu çalışma, doğum ve çocuk bakım evlerinin kurulması ve gelişimi üzerine odaklanmakta, doğum ve çocuk bakım evlerinin toplum sağlığına katkılarını incelemektedir. Çalışmada, bu tesislerin sayısal verileri ve hizmet kapasiteleri incelenerek, sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmasının toplumsal etkileri değerlendirilmiştir. Veriler, sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştıran bu kurumların toplumsal ihtiyaçları

* Dr. Öğretim Üyesi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi, Ankara/TÜRKİYE, dylmaz090@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0205-354X

azami düzeyde karşıladığı fikrini desteklemektedir. Sağlık alanında gerçekleştirilen reformlar kapsamında, bu kurumların var edilmesinin, azalan nüfus probleminin giderilmesi çabalarının önemli bir boyutunu oluşturduğu düşünülmektedir. Çalışmada, doğum ve çocuk bakım evlerinin kadrosunun çeşitli kurs ve seminerler ile yetiştirilen sağlık personeli ile oluşturulması çabaları ile bu kurumların sunduğu hizmetlerin kadınların sağlık koşullarını iyileştirerek toplumun genel refah düzeyine katkı sağladığına da vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Sağlığı, Doğum ve Çocuk Bakım Evleri, Kadın Sağlığı, Modernleşme, Sağlık Reformları.

A DEMOGRAPHIC REVOLUTION: MATERNITY AND CHILDCARE HOMES IN THE EARLY REPUBLIC PERIOD (1925-1940)

ABSTRACT

During the modernization process that started with the proclamation of the Republic, important reforms were carried out in the field of healthcare. The establishment of maternity and child care houses was among the health reforms undertaken in order to make the young generations healthy and strong, which would replace the decreasing population during and after the War of Independence, and thus to provide military, political, economic and social power. Maternity and child care houses, which were established to protect women and children's health and were trying to be spread throughout Türkiye with the cooperation of municipalities and the state, were established to provide free pre- and post-natal examination and treatment services, and to meet the basic needs of the mother and child such as care and nutrition after birth. It also provided educational support to mothers on postpartum child care. These institutions, which shape the social identity of the state by providing free services to all women who apply to the institution without any discrimination, have been important in terms of aiming to ensure the general welfare of the society. This study titled "A Demographic Revolution: Maternity and Child Care Homes in the Republic Period (1925-1938)" focuses on the establishment and development of birth and child care homes and examines the contributions of birth and child care homes to public health. In the study, the social effects of the expansion of health services were evaluated by examining the numerical data and service capacities of these facilities. The data support the idea that these institutions, which facilitate access to health services, meet social needs to the maximum extent. Within the scope of the reforms carried out in the field of health, it is thought that the creation of these institutions constitutes an important dimension of the efforts to solve the problem of decreasing population. In this study, it is also emphasized that the efforts were made to provide staff for the maternity and childcare homes with healthcare personnel trained through various courses and seminars, and that the services provided by these institutions contributed to the general welfare of the society by improving the health conditions of women.

Keywords: Modernization, Health Reforms, Women's Health, Child Health, Maternity and Childcare Homes.

GİRİŞ

Cumhuriyet Dönemi nüfus politikaları; demografik özellikler dikkate alınarak geliştirilmiş ve sosyal politikalar ile birlikte uygulamaya konulmuştur. Politikalar oluşturulurken savaş ve göç hareketliliklerinin sebep olduğu ölümler dikkate alınmış, azalan nüfus problemi karşısında Cumhuriyet idaresi nüfusun artırılmasını teşvik eden uygulamalar ile askeri, siyasi, ekonomik olarak tam bağımsızlığı korumaya hedeflemiştir.¹ Bu hususta İdare, sağlık hizmetlerine erişilebilirliği artırarak işe başlamıştır.² Modernleşme çabalarıyla yakın ilişkisi bulunan dönemin nüfus politikalarında sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması önemli bir faktör olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada kadın ve çocuk sağlığını korumak temel hedeflerden birisidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Mart 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) 1. Dönem 3. Yasama Yılı açılış konuşmasında; “Memleketimizin sıhhatini korumak ve takviye etmek, ölümü azaltmak, nüfusu çoğaltmak, bulaşıcı ve salgın hastalıkların tahribine karşı koymak ve bu suretle millet fertlerinin dinç ve çalışma kabiliyetli sıhhatli vücutlar hâlinde yetişmesini temin etmeliyiz” şeklindeki sözleri Cumhuriyet Dönemi nüfus politikalarındaki temel esasları ortaya koymaktadır³. Atatürk'ün 1 Kasım 1925 tarihinde gerçekleşen TBMM'nin 2. Dönem 3. Yasama Yılı açılışında Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekâletinin yürüttüğü çalışmalarını takdir eden şu konuşmasından vatandaşların ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanan planlarda sağlık teşkilatlarını artırmanın öncelikli hedefler arasında bulunduğu anlaşılmaktadır: “Teşkilat-ı sıhhiyemizde memleketin ihtiyacına mutabık isabet ve gayret meşhuttur. Hükümeti Cumhuriyenin başlı başına bir esas olarak muvaffakiyetle takip eylediği sıhhat mücadelesine gittikçe vesaitini artıran bir vüsatla devam olunmak lazımdır ve mühimdir”⁴. Bu ifadelerde sağlık mücadelesinin bir dönemlik değil, sürekli bir çaba gerektirdiğini vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda Vekâlet, 1925'te hazırladığı ilk çalışma programında; ülkenin her noktasında bakım ve tedaviye ulaşımı

- 1 Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2020, s.105; Ramazan Baş, **Türkiye'nin Nüfus Politikaları (1923-1980)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2023, s.53-57.
- 2 Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri, **80. Yılında Tedavi Hizmetleri (1923-1980)**, Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Yayınları, Ankara 2004, s.6.
- 3 **Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1987, s.67.
- 4 **Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları**, s.151.

sağlayacak numune hastaneleri açmak, doğumevleri ve çocuk bakımevleri kurmak üzere harekete geçileceğini belirtmiştir⁵.

Nüfusun artırılması çabasının örneklerinden birisi de 1-3 Eylül 1925 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen *Birinci Milli Tıp Kongresi*’dir. Kongre konuları arasında yer alan çocuk ölümleri, nüfus politikalarını doğrudan ilgilendiren bir mesele olarak Dr. Besim Ömer Akalın ve Dr. Refik Münir Keskingil “Doğumdan Evvel ve Doğum Esnasında Çocuk Kayıpları” başlıklı bir bildiriye ele alınmıştır. Bildiriye hamilelik süreci boyunca alınacak önlemlerle çocuk ölümlerinin engellenebileceği dile getirilmiştir. Bildiriye ayrıca düşük sorunu ele alınmış, yanlış uygulamalardan kaynaklanan düşüklükler üzerinde durulmuş, anne ve çocuğun korunması işleriyle ilgilenecek sağlık tesislerinin kurulması tavsiyesinde bulunulmuştur. Kongrede Asaf Derviş Paşa tarafından sunulan “Çocuklar Milletın Malıdır Onları Korumalıyız” başlıklı bildiriye de çocuk ölümlerine karşı mücadele verecek kurumların açılması tavsiyesi ön plana çıkmıştır. Söz konusu bildiriye yer alan büyük şehirlerde çocuk hastanesi, süt çocuğu bakım yurdu, anne bakım yurdu ve doğumevi kurulması, İstanbul’da doğumevlerinin artırılması, ebe ve hastabakıcı yetiştirilmesi gibi tavsiyeler nüfusun azalmasına karşı alınacak önlemler arasında sayılmıştır⁶.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti dergisinde yayımlanan yazılar, çocuk ölümlerinin arttığına dikkat çekmesi bakımından önemlidir. Teşkilatlanmanın önemini vurgulayan yazılar, Cumhuriyet idaresinin nüfusu artırma çabalarını destekler niteliktedir. Bunlardan birisi dergide “İçtimai Hıfzıssıhha” başlığı altında şöyle yer almıştır: “...Şimdilik gebe anneleri vikaye ve himaye, lavta ve fennî ebe yetiştirmek, vilâdethâneler açarak doğumu fennî bir hale getirmek, anneleri çocuk bakımı hususunda hazırlamak, irzâ’-ı tabî’îyi teşvik, çocuk bakıcı nörslere yetiştirmek, meccânî çocuk muayene merkezleri açmak gibi tedbirden ibarettir”. Cemiyet, tüm milleti davet ettiği bu seferberlik ilanıyla çocuk ölümlerine karşı farkındalık oluşacağı ve Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekâletinin çalışmalarının kurulacak yeni sağlık teşkilatları çerçevesinde güçleneceği inancındadır⁷.

5 **Sıhhiye Mecmuası Fevkalade Nüshası**, Sağlık ve İçtimai Muavenet Vekaleti Yayını, Ankara 1942, s.16-30; **Dr. Refik Saydam (1881-1942) Ölümünün 40. Yılı Anısına**, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s.41.

6 Ayten Arıkan, **Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2005, s.14-15.

7 “İçtimai Hıfzıssıhha”, **Hilal-i Ahmer Mecmuaları**, C 8, s.3413-3418.

Nüfusun azalması hususunda kadınlar üzerinde farkındalık yaratma çabaları dönem gazetelerine de yansımıştır. Gazetelerde hekimler tarafından fenni doğumun artırılmasıyla birçok çocuğun hayatının kurtarılacağı, nüfusun çoğalması sayesinde ulusun güçleneceği dile getirilmiştir. Hekimlerce kaleme alınan yazılarda bilinçli bir toplum yaratılmak istendiği ortaya konulmuş, ebe okullarının açılması ve bilimsel yollardan edinilen tecrübelerle yaptırılan doğumların kadın ve çocuk ölümlerinin azalmasını sağladığı vurgulanmıştır⁸.

Türkiye,1929 yılında Paris’te toplanan Beynelmillel İstatistik Kongresi’ne katılarak ölüm olayları üzerinden ülkenin demografik yapısını analiz etmiştir. Bu çerçevede Kongrede “Hamil⁹, Velade ve Lohusalık Hastalıkları” başlığı altında kadın hastalıklarından kaynaklanan ölümleri sıralamıştır¹⁰. 1931-1940 yılına ait istatistikler Ankara, İstanbul ve İzmir gibi başlıca şehirlerde şu verileri sunmaktadır: 1931’den 1940 yılına kadar geçen sürede Ankara’da 125 kadın, İstanbul’da 516 ve İzmir’de 139 kadın hamilelik, doğum ve lohusalıktan kaynaklanan hastalıklardan dolayı hayatını kaybetmiştir¹¹. Bu veriler kadın sağlığına ilişkin hizmetlerin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını ortaya koymasından önemlidir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında nüfusu artırma politikaları, yürürlükte olan kanunlarla desteklenmiştir. Bunlardan birisi 30 Nisan 1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’dur. Kanunda, çocuk ölümlerinin önüne geçmek üzere hareket edileceğini bildiren hükümler yer almıştır¹². Kanunun 3. maddesinde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin, doğumu artırma ve kolaylaştırmak ile çocuk ölümünü azaltmak üzere önlem almakla mükellef olduğu ayrıca annelerin doğumdan önce ve sonra sağlıklarının korunmasından

8 “Fenni Doğumun Nüfusun Artmasındaki Ehemmiyeti”, **Akşam**, 28 Nisan 1938.

9 Türk Dil Kurumunda “üzerinde taşıyan” anlamına gelen Hamil, günümüzde hamilelik kelimesine karşılık kullanılmıştır.

10 Bu hastalıklar raporda şu şekilde sınıflandırılmıştır: Çocuk düşürme, dış gebelik, gebelikten kaynaklanan komplikasyonlar, doğum sonrası kanama, gebelikten kaynaklanan idrar hastalıkları, gebelik zehirlenmeleri, doğum sonrası enfeksiyonları ve lohusalıktan kaynaklanan çeşitli türden rahatsızlıklar. **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 490.1.0.0/1464.3.3, 1930.

11 **Nüfus Hareketleri İstatistiği**, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1941, s.61,63,65.

12 “Kanunlarımızda Nüfusu Teşvik Eden Hükümler”, **Tan**, 15 Şubat 1941.

sorumlu olduğu bildirilmiştir¹³. 20. maddesinde Vekâletin doğumevi kurmak ve idare etmek görevlerine ve ücretsiz doğum yardımı sağlamak üzere ebe istihdamı meselelerine değinilmiştir. 152. maddesinde Vekâletçe belirlenecek araç ve gereçlerin ithalatı ve satışının hamileliği engelleyici veya düşük yapmaya neden olan cihazlar olmadığı sürece uygun olduğu belirtilmesi Hükümetin doğum oranlarını artırma hedeflerini yansıtmıştır. 153. maddesinde “devletin resmi müesseselerinde doğum yardımı meccanidir. Sıhhi ahval daha fazla kalmayı istilzam etmeyen vakayide lohusaların doğumdan sonra müesseselerde bir hafta alıkonulması mecburidir.” ve 154. maddesinde “Hükümet ve belediye tabipleri ve ebeleri fakir kadınların doğurmasında meccanen yardıma mecburdurlar.” şeklindeki hükümlerle çeşitli kurum ve kuruluşlardaki sağlık kadrolarınca verilecek hizmetin ücretsiz olacağı vurgulanması devletin sosyal kimliğini ön plana çıkarmıştır. 155. maddesinde “Kendisi ve çocuğunun sıhhati için bir zarar husule getirmeyeceği bir tabip tarafından tahriren tasdik edilmedikçe kadınların doğumlarından mukaddem üç hafta ve doğurmasını müteakip yine üç hafta zarfında fabrika, imalâthane ve umumî ve hususî müesseselerde çalışması ve çalıştırılması memnudur.” ifadesi devletin doğum sonrasında gelişebilecek herhangi bir sıhhi tehlikeye karşı önlem almakla yükümlü olduğuna atıf yapmıştır. Son olarak 172. maddesinde yer alan

“Gebe kadınlar doğumlarından evvel üç ay zarfında çocuğunun ve kendisinin sıhhatine zarar veren ağır hizmetlerde kullanılamaz. Doğurduktan sonra 155 inci maddede tayin edilen muayyen müddet istirahatini müteakip işe başlayan emzikli kadınlara ilk altı ay zarfında çocuğunu emzirmek üzere mesai zamanlarında yarımşar saatlik iki fasıla verilir.”

ifadesi, Cumhuriyet idaresinin nüfus politikalarına güç veren Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun çalışabilir durumdaki kadın nüfusun sağlığını korumaya yönelik aldığı önlemlerle ekonomik kalkınmayı sürdürmeye katkı

13 Kanunun bu husustaki görevleri 1 Nisan 1965 tarihinde kabul edilen 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle son bulmuştur. Söz konusu maddede sayılan görevler arasında “annelerin doğumdan evvel ve sonra sağlıklarını korumak” ve “çocukluk ve gençlik sağlığına ait işlerle, çocuk sağlık ve bünyesinin korunması ve gelişimine ait kuruluşları denetlemek” de yer almıştır. **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sağlık Propagandası ve Tıbbi İstatistik Genel Müdürlüğü Yayın No:422, Ankara 1973, s.40-41.

sağladığına işaret etmiştir¹⁴. Dönemin nüfus politikalarına ilişkin görüş ve kararları içeren bir diğer kanun 10 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen 1580 sayılı *Belediye Kanunu*'dur. Kanunun 45. maddesinde belediyelerin ücretsiz hizmet verecek doğumevleri kurmak ve işletmek ve yoksul aileler için doğum yardımında bulunmak gibi görevleri olduğunun belirtilmesi nüfusu artırma politikalarının bir diğer yansımasıdır¹⁵.

Teşkilatlanma ve yasal düzenlemeler kadar nüfusu artırmanın etkili yollarından birisinin nitelikli sağlık kadroları oluşturmak olduğunun bilincinde olan Cumhuriyet idaresi, ebe eğitimini bu yoldaki önemli esaslardan saymıştır. Temelleri 19. yüzyılın ilk yarısına dayanan ebe mektebi gerek Millî Mücadele sırasında gerekse Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren faaliyetlerini sürdürerek kadınların eğitim ve iş hayatına katılımını teşvik etmiştir. Doğum oranlarının kontrolü ve anne ve çocuk sağlığının iyileştirilmesi gibi konularda önemli bir role sahip olan bu mektepler, Türkiye'nin sağlık altyapısının güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur¹⁶. 1924 yılında Tıp Fakülteleri bünyesinde ve aynı yıl Şişli Çocuk Hastanesinde verilen ebelik eğitimi örnekleri arasında olup 1930'lu yılları boyunca sayıları artan ebe mektepleri arasında 1937 yılında Balıkesir ve 1938'de Konya Ebe Okulu da yer almıştır¹⁷. Bu alandaki eğitimin yaygınlaşmasıyla 1923 yılında 136 olan ebe sayısı 1930'da 400'e 1935'te 616'ya ve 1940'ta 806'ya ulaşmıştır. Bir ebeye düşen 15-49 yaş aralığında bulunan doğurganlık çağındaki kadın sayısı 1935'te 8.400 ve 1940'ta 6.630'tur. Tıbbi yardımlar yanında bir nevi sosyal hizmet sorumluluğu üstlenen ebeler hamilelik boyunca, doğum sırasında, lohusalık döneminde ve bebeğin anne sütü aldığı süre boyunca anne ve çocuğu kontrol altına almış ve gerekli desteği sağlamışlardır¹⁸.

Cumhuriyet hükümetinin nüfusun artmasını sağlayan girişimleri, toplumsal dönüşümünün temel taşlarından birisini oluştururken yeni doğacaklara

14 **TBMM, Kanunlar Dergisi**, C 8, 30 Nisan 1930, s.201-223; **Resmî Gazete**, 6 Mayıs 1930, S1489, s.8895, 8896, 8902,8903.

15 **TBMM Kanunlar Dergisi**, C 8, 10 Nisan 1930, s.103.

16 Harun Tuncer, Ahmet Zeki İzgöer, Haluk Perk, **Ebelik Staj Defteri**, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2023, s.22; Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin, **Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II**, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s.85; Sadet Altay, "Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Ebelik Eğitimine ve Mesleğin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Bakış", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C17, S 35, Güz 2017, s.183.

17 **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sağlık Propagandası ve Tıbbi İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1973, s.182-183.

18 **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**, s.324.

modern tıbbın imkanlarını yüksek seviyede sunması anne ve çocuk sağlığını zirveye taşımayı hedeflediğini göstermektedir. Gerek parti programlarında gerekse hükümet programlarında bu vizyonun izlerine rastlanmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) programında nüfus meselesine değinilen “Nüfusumuzu artırmak ve gelecek nesli sağlam ve gürbüz yetiştirmek her zaman dikkate güdülecek işlerimizdendir.” şeklindeki ifadeler doğumevlerini artırmak üzere hareket edileceği yönündeki görüşleri desteklemiştir. Ayrıca parti programının 56. maddesinde yer alan “Partinin çocuk hayatı ve analarının sıhhati ile derin ilgisi vardır.” şeklindeki ifade, parasız doğum yardımları sağlamak ve çocuk bakımını öğretmek için ebe sayısını çoğaltmak üzere hareket edileceğine işaret etmektedir¹⁹. 8 Kasım 1937 tarihinde Celal Bayar tarafından okunan İcra Vekilleri Heyetinin hükümet programında milli bir mesele olarak değerlendirilen sağlık işleri, kadın ve çocuk sağlığına ilişkin hayata geçirilecek planlarla desteklenmiştir.

“Ana ve çocuk hayat ve sıhhatinin korunması için şimdiye kadar tesis edilmiş olan doğum ve çocuk bakım evleri ile çocuk bakım dispanserleri ve süt çocukları müşahede evlerinin sayılarının artırılması ve köylerde doğum yardımlarını temin edecek köy ebesi yetiştirmek için köy ebe mektepleri tesisi.”

ifadeleri, halk sağlığına yönelik hizmetlerin yaygınlaştırılması ve kırsal bölgelerdeki sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması yönünde geniş kapsamlı ve etkili bir stratejiyi yansıtmaktadır²⁰.

I. İlk Örnekleriyle Dünya’da ve Türkiye’de Doğum ve Çocuk Bakımevleri

18. yüzyıl modernleşme sürecindeki ilk örneklerinden itibaren doğum ve çocuk bakımevleri anne ve çocuk sağlığını korumak, doğum sürecini güvenli hale getirmek ve bebek ölümlerini azaltmak amacıyla hayati bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Nüfus artışını teşvik eden ve sağlıklı nesillerin yetişmesini sağlayan bu kurumlar, uzun vadede ekonomik kalkınmanın temel taşlarından birisi olmuştur. Almanya Göttingen’de açılan doğumevi dünyadaki ilk örneklerden birisidir. 1751 yılında Albrecht von Haller’in girişimleriyle Georg-August Üniversitesi bünyesinde açılan kurum, iki odayla faaliyet

19 CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası 9-16 Mayıs 1935, Ulus Basımevi, Ankara 1935, s.83.

20 **Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, C 1, (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950), Haz. İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi, Ankara 2013, s.257.

göstermeye başlamıştır. Kurumun ilk yıllarında 10-30 aralığında doğum yapıldığını belirtmiş olan doğumevi Müdürü Johann Georg Rooderer ayrıca nitelikli ebeler yetiştirmek üzere Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde inceleme gezileri yapıldığını ifade etmiştir. Anne ve çocuk sağlığının korunmasını sosyal bir mesele olarak görmekle birlikte ülkenin geleceğini siyasi ve ekonomik yönden belirleyen bir mesele olarak da değerlendiren doğumevi idarecileri bu doğrultuda doğum sayısını artırmayı hedeflemiştir. 1751-1763 yıllarında 232 ve 1764-1785 yılları arasında 576 doğumun gerçekleşmesi bu hedefe ulaşıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Göttingen'deki doğumevinin oda kapasitesi 1785'te yediye ulaşmıştır. Kurum, 1792'de Prof. Dr. Friedrich Benjamin Osiander idaresinde faaliyetlerine devam etmiştir. Aynı zamanda bir eğitim merkezi olan kurumda ebelere yılda iki kez olmak üzere 30-60 saat aralığında doğuma yardım kursları düzenlenmiştir. Temel amacı ebelerin yurt içi ve dışında eğitim almalarını dolayısıyla da onların doğumları kolaylaştırıcı bilgilere sahip olmasını sağlayan kurumun yoksul ve kimsesiz kadınlara doğum sırasında ve sonrasında ücretsiz koruyucu sağlık hizmetleri sunması ve köylerde kendi imkânları ile doğum yapan kadınların karşılaştıkları problemlere klinik hizmeti vermesi sosyal politikalara uygun hareket edildiğini göstermektedir²¹.

Doğum ve çocuk bakımevlerinin Osmanlı Devleti'ndeki ilk örneği, 1892'de İstanbul Sirkeci/Demirkapı'daki doğumevidir. *Viladethane* adıyla kayıtlara geçen bu kurum, doğum sırasında kadınlara tıbbi yardım sağlamak ve anne ve çocuk ölümlerini azaltmak amacıyla verdiği hizmetlerle sağlık alanında gerçekleştirilen reformların önemli bir örneğini teşkil etmiş böylece hamilelik ve doğumun koruyucu sağlık hizmetlerinin bir parçası olarak görülmeye başlandığı bir döneme kapı aralanmıştır²². Demirkapı'daki bu ilk doğumevinin açılışında Paris Tıp Fakültesi'nde eğitim alan Dr. Besim Ömer Paşa'nın girişimleri önem taşımıştır. Ömer Paşa, 1887'de girdiği Paris Tıp Fakültesinde kadın hastalıkları ve doğum alanında uzmanlık kazanmış, Fransa'dan döndüğünde Askerî Tıp Okulunda doğum uzmanı olarak çalışmıştır²³. Ömer

21 İnci Hot, "İlklerden Biri: Göttingen'de Açılan Doğumevi ve Doğumevine Ait Koleksiyon" **Türkiye Klinikleri Tıp Etiği- Hukuku-Tarihi Dergisi**, C 16, S 1, 2008, s.36-40.

22 Gülhan Erkaya Balsoy, **Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı, Geç Osmanlı Doğum Politikaları**, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2005, s.161-163.

23 Nuran Yıldırım, "Besim Ömer Akalın" **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C 1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s.147; Taner Bilgin, **Hilal-i Ahmer Ebe ve Hemşire Eğitimlerinin Öncüsü Besim Ömer Paşa**, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2023, s.22.

Paşa, doğum sırasında meydana gelebilecek anne ve bebek ölümlerinin önüne geçmek ve doğum sonrasında ise çeşitli hastalıklardan ve bakımsızlıktan kaynaklanan ölümleri engellemek amacıyla uzman hekim ve ebelerin bir arada bulunduğu bir merkez kurmak üzere harekete geçmiş, Askerî Tıbbiyeye yakın bir binada açtığı doğumevi ile bu amacını gerçekleştirmiştir. Doğumevinin açılmasının ardından kadınları bu kurumda doğum yapmaya ikna etmek üzere çaba gösteren Besim Ömer, “Viladethane her valide olacak için geçerlidir” görüşünü önemle vurguladığı yazılarında bazı kadınların hamileliği esnasında tehlikeli durumlarla karşılaşabileceğini, bazılarının ise vaktinden önce doğum yapmak zorunda kaldıkları veya doğum sırasında ameliyat gerektirecek bir durumla karşılaşabileceklerini dile getirmiş özellikle yoksul kadınların bu gibi durumlar karşısında ameliyat, bakım veya tedavi hizmetlerine ulaşamadıkları için hayatlarını kaybettiklerine vurgu yaparak doğumevinin önemine dikkat çekmiştir. Doğum yapmış her kadınının lohusalık döneminde sağlığının korunması hakkı olduğunun, yoksul ve kimsesiz kadınlar ile hamileliği risk altında bulunan kadınların da bu kuruma ihtiyacı bulunduğunun altını çizdiği “Viladethane bir hayrathanedir” şeklindeki ifadeleri devletin hayırsever kimliğini ön plana çıkarmıştır. Besim Ömer ayrıca “Viladethane bir dershanedir” şeklindeki görüşüyle hem ebe adaylarına hem de tıp öğrencilerine bu kurumda doğum pratiği yaptırarak mesleklerinde gelişmelerine imkân tanımıştır²⁴.

20. yüzyıla gelindiğinde gelişerek faaliyetlerini sürdüren doğum ve çocuk bakımevlerinin ilk örneklerinden birisine İngiltere’de rastlanmıştır. İngiltere’de nüfusu artırma politikaları ve bu çerçevede yürütülen sağlıklı kadın projeleri birtakım sosyal yardım işlerini de kapsamıştır. Bunlardan birisi 1927 yılında Mrs. Kennedy tarafından kurulan *Plaistow Doğum Hastanesi Kadınlar Birliğinin* düzenlediği konserlerden elde edilen gelir ve bağışlarla hastanenin nevresim, kilim, paravan ve yatak gibi temel eşyalarının satın alınmasıdır²⁵. Nüfus politikalarını sosyal yardım işleriyle birlikte ele alan İngiltere’deki

24 Ayten Altıntaş-Oğuz Ceylan, “Viladethane”, **Tombak**, S 17, 1997, s.27-29; Hürü Sağlam Tekir, “Pencereleri Kafesli Muayenehane: Osmanlıda Viladethanelerin Açılması ve Doktor Besim Ömer Paşa”, **XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı**, C 3, Ankara 2022, s.701-703; Tuncer vd., **a.g.e.**, s.25.

25 **Plaistow Maternity Hospital and District Nurses Home**, Annual Report, London 1933, p.11; Edward Mellanby, “Maternal Mortality and Morbidity” **Public Health Congress**, 1930, s.98.

doğumevlerinin aksine Amerika Birleşik Devletleri'nde doğumevleri, anne ve çocuk sağlığını korumaya yönelik değil, fahişelerin ve uyuşturucu bağımlısı kadınların ahlaki açıdan ıslah edilmesine hizmet etmiştir. Söz konusu evlerde doğum öncesi ve sonrasında verilen hizmetler, dinî eğitimden ibaret olmuş annelerin ve bebeklerin sağlığını korumak ikinci planda kalmıştır. Ayrıca ABD'deki doğumevleri İngiltere'de olduğu gibi yardım dernekleriyle iş birliği yoluna giderek bu konuyu bir sosyal yardım meselesi olarak görmemiştir²⁶. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde 1921 yılında kabul edilen *Sheppard-Towner Yasası*, anne ve çocuğa yönelik sağlık hizmetlerini geliştirmeleri için eyaletlere mali destek sağlaması bakımından önemlidir. Yasa özellikle hamilelik ve doğum öncesi bakım, doğum yardımı, çocuk sağlığı hizmetleri ve annelere sağlıklı yaşam biçimleri hakkında yardım gibi konularda eyaletlerin çabalarını desteklemiştir. Yasa çerçevesinde kurulan *Federal Annelik ve Bebek Hijyeni Kurulu* ile eyaletlere anne ve çocuk sağlığı konusunda program oluşturmaları için fon sağlanmıştır. Amerika'da *Çocuk Bürosu* adıyla faaliyet yürüten kurum ise devletin anne ve çocuk sağlığı programlarını uygulama yeteneğini artırmıştır²⁷.

1939 yılında *Akşam* gazetesinde yayımlanan bir haberde, Fransa'da nüfusu artırma çabalarının gündemdeki önemli meselelerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Ülkedeki istatistiksel çalışmalar 1938'e oranla 1939 yılında yapılan evliliklerin azalması sebebiyle doğum oranlarının azaldığını ortaya koymuştur. Haberde 1865'ten 1938 yılına kadar geçen sürede nüfusun üç milyon arttığı ancak bu artışın doğum olaylarından değil, ülkeye yapılan göçlerden kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu durum karşısında Fransa hükümeti, çeşitli önlemler almak üzere harekete geçmiş, bu doğrultuda evliliği teşvik etmek, çok çocuklu aileleri ödüllendirmek ve çocuk düşürme olaylarının önüne geçmek gibi konularda kanun teklifleri hazırlamıştır²⁸.

Almanya'da *Gaburthans*, Fransa'da *Maternite* ve *Kreş* ve İngiltere'de *Maternity and Child Velfare* adı verilen kurumların güçlü kadrolarla kadınlara doğum ve çocuklara bakım hizmeti vererek milletlerinin geleceğini garanti ettikleri

26 **A Study Of Maternity Homes in Minnesota And Pennsylvania**, United States Department of Labor, Children's Bureau Washington 1926, s.1.

27 **The Future of Public Health**, National Academy Press Washington 1988 s.67.

28 "Fransa Nüfus Azalmasına Karşı Tedbir Alıyor", **Akşam**, 13 Temmuz 1939.

özellikle Rus hükümetinin çocuğu vatanın malı olarak görmek suretiyle bu kurumlara diğer milletlerden daha fazla önem verdikleri dönem gazetelerinden edinilen bilgiler arasındadır²⁹. 1935 yılında *Türk Dili* gazetesinde yer alan bir habere göre kadınlara doğum ve bakım hizmetleri meselesinin gereksiz görüldüğü hatta bu hizmetleri gerçekleştirmek üzere inşa edilecek binalara hükümetlerin destek vermediği vurgulanmıştır. Haberde doğum sırasında ve sonrasında gelişecek olaylar karşısında müdahale bilgi ve birikimine sahip pratisyen hekimlerin bulunmadığı ayrıca belirtilmiştir. Bu görüş ve durumlar karşısında İngiltere'nin önemli adımlar attığı çok geçmeden doğum ve çocuk bakım evlerinin kurulması yönünde başlattığı çalışmalardan sonuç alındığı bildirilmiş, bu kurumların açılmasına giden süreçte başta İngiltere olmak üzere birçok medeni ülkedeki kadın hareketleri ve siyasi partilerinin önemli rol oynadığı ifade edilmiştir.

Türkiye'de anne ve çocuk sağlığının korunması meselesinin önemli temsilcilerinden birisi olan Dr. Besim Ömer Bey ile yapılan bir röportajda kadınların çocuk düşürme meselesine değinilmiş ülkenin geleceğini tehlikeye sokan bu durumun sebepleri üzerinde durulmuştur. Çocuk düşürme olaylarının ekonomik ve sosyal boyutları olduğunu aynı zamanda kadınların gençliklerini korumak üzere böyle bir yola başvurduklarını dile getiren Ömer Bey, çocuk düşürmenin bir suç olduğunu ifade eden kanunların nüfusun azalmasına karşı alınan önemli tedbirlerin başında geldiğini belirtmiştir. Ayrıca çocuk düşürme olaylarının önlenmesine yönelik tavsiyelerde bulunmuş bu hususta sosyal yardım kurumlarının açılmasının önemine vurgu yapmıştır. Yaşadığı bir olaydan bahsederek meselenin önemine vurgu yapan Ömer Bey röportajda; hamile bir kadının eşiyle birlikte yanına geldiğini ve çocuğun cinsiyetini öğrenmek istediklerini tespit sonucu cinsiyetin erkek olmaması hâlinde çocuğun düşürülmesini talep etmeleri üzerine kendilerine şu cevabı verdiğini belirtmiştir: “Çocuk karnınıza düştükten sonra size değil, memlekete aittir. Bu hareketiniz vatana hıyanettir”. Dr. Ömer Bey'in altını çizdiği bir diğer husus, işçi kadınların, hamileliği hayatlarını kazanmanın önünde bir engel olarak gördükleri dolayısıyla hamile kalmak istemedikleridir. Bu durum karşısında Sıhhiye Vekâletine hamile, lohusa ve emziren kadınların himayesi için bir kanun projesi hazırlaması tavsiyesinde bulunmuş buna göre kadınların doğumlarını doğumevlerinde gerçekleştirmelerini ve doğum sonrasında

29 “Doğum ve Çocuk”, *Türk Dili*, 18 Eylül 1935.

ise anne ve çocuk sağlığının korunması için kadına sosyal yardımlarda bulunulması gereğine dikkat çekmiştir³⁰.

II. Cumhuriyet Dönemi'nde Doğum ve Çocuk Bakımevleri

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte Türkiye, siyasi, sosyal ve ekonomik bir dönüşümün eşiğine adım atmıştır. Bu yeni dönemde Türkiye, bir taraftan modern teşkilatlar oluştururken diğer yandan mevcut kurumları gözden geçirerek modernleştirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda gerek savaş sırasında gerekse savaştan sonra meydana gelen salgın hastalıkların sebep olduğu nüfusun azalması meselesine çözüm arayışı içine girmiştir³¹. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hazırlanan istatistikler çocuk ölümlerinin yüksek olduğunu ortaya koymuş ve giderek azalan nüfus meselesi karşısında halkı bilinçlendirmek önem taşımıştır. Çocuk ölümleriyle mücadelenin bir diğer ayağı çeşitli kurum ve kuruluşlarla ile iş birliği içinde açılan doğum ve çocuk bakım evleridir³². Söz konusu kurumların hamilelik, doğum ve lohusalık dönemlerinde meydana gelebilecek hastalıklar karşısında gerekli müdahalelerin yapılmasıyla bilinçsiz doğumların önüne geçerek çocuk ölümlerinin azalması yönünde gösterdiği

30 “Çocuk Düşüren Kadınlar Çoğalıyor”, **Vakit**, 20 Mart 1930; “Çocuklarımız Yalnız Bizim Değil, Aynı Zamanda Vatanın”, **Gürbüz Türk Çocuğu**, C 1, S 2, Kasım 1926, s.2. Haseki Nisa Hastanesi hekimlerinden Ahmet Süheyl Bey, 1926 yılında Haseki Hastanesine başvuran 4.762 kadından 149'unun çocuk düşüren kadınlardan oluştuğunu bildirmiş, Cumhuriyet idaresinin nüfus politikasını doğrudan ilgilendiren çocuk düşürme olaylarını şu gerekçelere dayandırarak açıklamıştır: “Bir kadın neden çocuk düşürür? Esbabını tetkik edecek olursa görürüz ki, ya çok doğurmuş bıkmıştır, bakamayacaktır, vakt ü hâli müsait değildir yahud pek sık doğurmuştur. Çocukların hepsine birden bakmak mecburiyeti onda bu ihtiyacı tevhit etmiş ve çocuğunu düşürmüştür. Bu vakayide hastalık pek az rol ifa etmiştir. Güzellik ve taraveti bozulmasın diye görülenler de nispeten azdır. Bir de bunu moda telakki ederek yapanlar da vardır. İntiharların sâri olabileceğini birçok hususta sırf vaziyet-i içtimaiyeye göstermesi dolayısıyla kabul edebilirsek sıkt vekâyi'ini de bu kadar mebzul gördükten sonra buna da sâridir diye iddia edebiliriz. Bu iddiamızda bizi yanıltacak cihetler pek azdır.” Bu görüşler Cumhuriyet idaresinin nüfus politikasına yön vermesi bakımından önemlidir. “Çocuk Düşürme Hakkında Bir İstatistik” **Hilal-i Ahmer Mecmuaları**, C 8, 24 Mayıs 1927, s.3488; “Çocuk Düşüren Kadınlar Çoğalıyor”, **Vakit**, 20 Mart 1930.

31 Kemal Arı, “Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Unsurlar”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 8, S 23, 1992, s.410; Zafer Toprak, “Erken Cumhuriyet, Nüfus Sorunu ve Çocuk Ölümleri”, **Toplumsal Tarih**, S 281, Mayıs 2017, s.22.

32 Zeki N. Barker, “Yavrularımızın Değerini Bilelim”, **Ülkü**, C 5, S 27, Mayıs 1935, s.206; **BCA**, 30.10.0/176.218.11, 11 Temmuz 1933.

gayretler, Cumhuriyet idaresinin nüfus politikalarındaki hedefleri arasında sayılmıştır³³. Bu alanda yapılan araştırmalarda anne ve çocuk ölümlerinin giderek arttığı bu artışın bakımsızlıktan veya şüpheli vakalara zamanında müdahale edilmediğinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bunun yanında kadınlar için bir hekime başvurmak sosyal ve dinsel açıdan alışılmış bir yaşam pratiği olmayıp genellikle hamile kadınların doğum için başvurdukları tek mercii mahalle ve köy ebeleri olmuştur. Bu doğrultuda gerekli sağlık tesislerini kurmak, bu tesislerde modern ve fenni cihazlar ile muayene ve tedavi hizmeti vermek üzere harekete geçilmiş, hazırlanan programlarda anne ve çocuk sağlığının korunması adına doğum ve çocuk bakım evleri kurmak acil bir plan olarak hükûmetin karşısına çıkmıştır³⁴.

Doğum ve çocuk bakımevlerine duyulan ihtiyaç 1925 yılında Meclis gündemine taşınmıştır. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâletinin 1925 yılı bütçe görüşmeleri sırasında doğum ve çocuk bakımevleri kurmak için ödenek ayrılacağını bildirilmesi bu yöndeki ilk adımlardan birisidir. Görüşmeler sırasında söz alan Kırıkkale Milletvekili Doktor Fuat Bey, bunun takdire şayan bir gelişme olduğunu belirtmiş ve sözlerine çocuk ölümlerine dikkat çekerek devam etmiştir. Fuat Bey, Ankara civarında 12-13 köyde incelemelerde bulunduğunu, 222 aile ile yaptığı görüşmelerde dünyaya gelen 1.334 çocuktan 557'sinin sağ kaldığını öğrendiğini belirtmiştir. Çocukları memleketin geleceği olarak gördüğünü belirten ifadelerinde Fuat Bey, vatanın sadece gürbüz çocuklardan yararlanabileceği gerçeğinden yola çıkılarak çocuk ölümleri meselesiyle acilen ilgilenilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Ayrıca kadınların hamilelik sürecinde ve doğum esnasında sağlıklarını korumak üzere alınacak önlemlere değinmiştir. Ülkenin çeşitli bölgelerinde doğum ve çocuk bakım evlerinin açılmasıyla kadın ve çocuk sağlığı konusunda refah sağlanacağına değinen Fuat Bey'in üzerinde durduğu bir diğer mesele doğum ve bakım evlerinde istihdam edilecek ebelere verilecek eğitimidir. Özellikle mahalle ebelerine itibar eden hamile kadınların hayatlarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarını dile getirerek doğum ve çocuk Bakımevine duyulan ihtiyacı bir kez daha ortaya koymuştur. Bütçe görüşmeleri sırasında söz alan Sivas Milletvekili Halis Turgut, 1925 yılı içerisinde; İstanbul'da üç, İzmir'de iki, Adana bir, Konya'da bir ve Sivas'ta bir olacak şekilde sekiz doğum ve çocuk Bakımevinin kurulmasının planlandığını bildirmiştir³⁵.

33 **Hakimiyet-i Milliye**, 12 Mart 1929, No: 2758.

34 Fuat Pekin, **Ankara Doğumevi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1957, s.5-7.

35 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 2, C 15, İctima:2, 9 Mart 1925, s.285-291.

Sihhiye Vekili Dr. Refik Saydam, çocuk ölümleri hakkında görüşlerini bildirdiği Meclis toplantısında çeşitli ülkelerde yapılan incelemelerden bahsetmiş, yapılan incelemeler sonucu çocuk ölümlerinin fazla olduğu ülkeler sıralamasında Türkiye'nin altıncı olduğunu ifade etmiştir. Saydam'ın çocuk ölümlerinin azalmasını; memleketin teşkilatlanması, halkın bilinçlendirilmesi ve toplumun refahının sağlanması ile yakından ilgili olduğunu dile getirmiştir. Çocuk ve kadın ölümlerinin azalması hususunda teşkilatlanmanın önemine aşağıdaki gelişmelerden bahsederek değinmiştir³⁶:

“Şimdiye kadar sekiz tane doğum evi açtık. Gayesi doğurmadan, doğururken, doğurduktan sonra da çocuklarına annelerin iyi bakmalarına hizmettir ki, ilk adımdır. Dört beş senedir bu sistemi takip ettiğimiz malumdur. Hatta kabul buyurduğunuz Hıfzıssıhha Kanunu ile çocuk bakımını ve çocukların mekteplerdeki hıfzıssıhhasını nazarı dikkate aldık. Çocuk vefiyatı üzerinde vekâletinizin hiçbir endişesi yoktur. Yalnız mühim bir endişemiz, miktarını azaltmak, mümkün oldukça diğer memleketlerle nisbette müsavi dereceye indirmektir.”

Kocaeli Milletvekili Hakkı Kılıçoğlu'nun söz alarak çocuk ölümlerine sebep olan faktörlerden birisinin eğitimsiz ebeler olduğunu söylemesi üzerine Refik Saydam, Sıhhat ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletinin diplomalı ebe sayısının artması için çaba gösterildiğine vurgu yaparak kadın hastalıkları bölümü olan hastanelerde ebelerin üç aylık bir eğitime tabi tutulduğunu dolayısıyla bu gelişmenin ailelerin diplomalı ebelere itimat göstermelerine yardımcı olacağını ifade etmiştir. Görüşmeler sırasında 1930 Senesi Bütçe Kanunu Layihası ve Bütçe Encümeni Mazbatasının 10. maddesine dayanarak doğum ve çocuk bakım evlerine 158.000 lira olarak pay ayrıldığı bildirilmiştir³⁷. 1932 yılı bütçesinden ayrılan söz konusu kurumlara ödenek ise 140.000 olarak belirlenmiştir³⁸. 1933 ve 1934 yıllarında yapılan bütçe görüşmeleri toplantısında Vekâlet bütçesinden bu kurumlara ayrılan payın 155.844 olduğu bildirilmiştir³⁹. 1938 yılı bütçe görüşmeleri sırasında söz alan Aydın Milletvekili Hulusi Alataş, nüfusun çoğaltmakta olduğuna dikkat çekerek

36 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 3, C 19, İçtima:3, 18 Mayıs 1930, s.101-102.

37 Meliha Özpekan, “TBMM Tutanaklarına Göre Cumhuriyet'in İlk On Yılında Sağlık Politikamız”, **Türkler**, C 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.436-445.

38 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem:4, C 9, İçtima:1, 22 Haziran 1932, s.259

39 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem:4, C 15, İçtima:2, 17 Mayıs 1933, s.134; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem:4, C 22, İçtima:3, 29 Mayıs 1934, s.436.

Cumhuriyet idaresinin; ölümü azaltmak, doğumu artırmak, yeni doğanları yaşatmak, doğan çocukları sarılıktan korumak gibi hedeflere yönelik teşkilatlanma çabalarının 1939 yılı itibariyle artacağını bu hedefe yönelik faaliyet yürüten doğum ve çocuk bakım evlerine Manisa’da açılacak olan kurum ile bir yenisinin ekleneceğini bildirmiştir⁴⁰.

Cumhuriyet idaresinin anne ve çocuk sağlığına yönelik teşkilatlanmasının ilk örneği, 1925’te Ankara’da açılan doğum ve çocuk bakımevidir. 1930’lar boyunca nüfus artış hızı yüksek devletlerin dünya geleceğinde söz sahibi olacağı görüşüyle doğum ve çocuk bakımevleri Türkiye genelinde yaygınlaştırılmıştır⁴¹. Söz konusu kurumlara ilişkin büyük merkezlerdeki teşkilatlanmanın yanı sıra Türkiye’nin doğusundan batısına birçok ilçesinde ücretsiz hizmet veren bakımevleri kurulmuştur. Ayrıca devlet hastanelerine bağlı olarak doğumevi pavyonu ve servisleri ile köylerdeki hamile kadınların muayene ve tedavi ihtiyaçları için beş veya on yataklı sağlık merkezleri açılmıştır. Bu merkezlerden ilki 1937’de Ankara/Etimesgut’ta kurulmuştur⁴². İlçelerdeki bu teşkilatlanmayla ilgili bazı detaylara Vekâlet tarafından hazırlanan *Annelere Öğütler* el kitabında rastlanmıştır. Kitapta 1924 yılı zarfında hayatını kaybeden 101.781 kişiden 25.809’unun çocuk olduğuna vurgu yapılmış, annelerin bilgisizliği sebebiyle meydana gelen çocuk ölümlerine karşı kurulan bakımevlerine başvuran kadınların çocuk bakımı ve sağlığı konusunda bilgilendirildiği hususuna dikkat çekilmiştir. Vekâlet tarafından hazırlanan bu yayında yer alan “Doğum ve çocuk bakımevi bulunmayan yerlerde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin meccani bakım evlerine-dispanserlerine gidiniz” şeklindeki bilgilendirme yazısı, Cumhuriyet idaresinin bu hususta geniş bir teşkilat yapısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kitapta yer alan detaylardan Türkiye’de 150 ilçede ücretsiz hizmet veren bakımevinin bulunduğu anlaşılmaktadır⁴³.

1930 yılında, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin yayınladığı bir tezkerede; doğum ve çocuk bakım evlerinde çalışacak memurlara ait

40 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem:5, C 25, İçtima:3, 24 Mayıs 1938, s.166.

41 **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**, s.183; Süleyman Tekir, “Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti’nin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri”, **Belgi Dergisi**, C 2, S 18, 2019, s.1317-1321.

42 Hilal Dikmeli, **Türkiye’de Sağlık Teşkilatının Geliştirilmesi Çalışmaları (1923-1938)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ 2013, s.32.

43 **Annelere Öğütler**, Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekaleti Yayınları, Hilal Matbaası, İstanbul 1929, s.16.

kadrolar belirlenmiş ve bu kadrolar 31 Mayıs 1930'da İcra Vekilleri Heyeti tarafından onaylanmıştır⁴⁴. Bununla birlikte belirli şehirlerdeki doğum ve çocuk bakım evlerinin inşası için Almanya'daki Maquet fabrikasından malzeme sipariş edilmiş ve bu siparişlerin maliyeti, 1929 yılı bütçesinden karşılanması kararlaştırılmıştır⁴⁵. Bu adımlar, Cumhuriyet idaresinin, anne ve çocuk sağlığına verdiği önemi ve sağlık hizmetlerini iyileştirme çabalarını yansıtmaktadır.

1925 yılında beş doğum servisi ve beş çocuk odası olmak üzere toplam on yatakla hizmet verecek olan Ankara Doğum ve Çocuk Bakımevi inşası Dr. Zekai Tahir tarafından gerçekleştirilmiştir. İstanbul Tıp Fakültesi asistanlarından Tahir Bey kendisine teklif edilen bu tesisi kurmak için hemen işe koyulmuştur. Henüz genç bir doktor olan Tahir Bey'in Ankara'ya gelişi şöyle tasvir edilmiştir: "... Esasen yeni hükümet merkezinde hâkim olan açık kalplilik, dürüstlük ve coşkunculuk havası hoşuna gidiyor, insanlık için insanca olan bu maceraya ruhen ve bedenlen atılmaya kendisini zorluyordu." Tahir Bey düşman saydığı bilgisizlik karşısında sahip olduğu yüksek cesaretle ölüm kalım meselesi olarak gördüğü bu tesisi kurmak için vakit kaybetmemiş, güç şartlar ve imkansızlıklarla Türkiye'nin ilk doğumevini kurma yolunda lider olmuştur. Tahir Bey, Ankara'nın Hacımusca mahallesinde kiraladığı eski kerpiç bir binada işe koyulmuş, ilk hasta mahalleye yeni tesis açıldığını duyan bir ebenin ciddi bir vakayı buraya getirdiği 3 Mart 1925 tarihinde muayene edilmiştir. Hizmet vermeye başladığı 1925 yılında bir kadın hastalıkları ve bir çocuk hastalıkları uzmanı ile bir başhemşire ve iki ebeden oluşan kadrosu ile kısa sürede halkın rağbet ettiği bir kurum hâline gelen doğumevi, kısırlık meselesiyle de yakından ilgilenmiştir. Kurumun sağlık kadrosu, ev ziyaretleri gerçekleştirilerek yeni doğum yapmış annelere tavsiyelerde bulunmuş ve süt çocukları sağlık memurlarınca gözetim altında tutulmuştur. Hastanenin kurucu Tahir Bey'in Ankara'nın köylerini gezerek vatandaşlarla yaptığı konuşmalar, köylülerin mahrem saydığı kadın hastalıkları ve doğum meseleleri hakkında fikir sahibi olmasını sağlamıştır.

44 **BCA**, 30.18.1.2/12.41.11, 7 Haziran 1930; **Türkiye Cumhuriyeti Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti Sıhhiye Mecmuası Fevkalade Nüshası**, Vekâletin 10 Yıllık Mesaisi, 29 Ekim 1933, s.87.

45 **BCA**, 30.18.1.2/11.34.17, 26 Mayıs 1930; Besim Ömer Akalın, **Türk Çocuğu Yaşamalıdır (Küçük Çocuklara Bakım ve Sosyal Yardım Çocuk İş Memleket İşidir, Doğanları Yaşatmalıyız)**, Ahmed İhsan Basımevi İstanbul 1936, s.116; "Değerli Dr. Besim Ömer Akalın'ın Çok Faydalı Bir Eseri", **Servet-i Fünun**, 21 Mayıs 1936.

“Ankara’nın bir caddesi üzerinde sessiz, sedasız, reklamsız, ilansız, afişsiz çalışan bir insanlık köşesi derhal doğum sancıları çeken kadına beşeri bir imdat kuvveti hâlinde yetişti.” Ankara Doğumevi hakkındaki *Kurun* gazetesine yansıyan bu düşünceler, Cumhuriyet idaresinin sıhhi ve sosyal bakımdan kadın ve çocuk sağlığını korumak üzere seferber olduğuna ve hizmetlerin ücretsiz yapıldığına atıf yapmaktadır. “Doğumevi beyaz gömleklili ilim adamlarının nezareti altında tesirini, nüfuzunu halkın en kesif, en yoksul tabakalarına kadar uzatmıştır.” Kayıtların hasta, yatağına yatırıldıktan sonra yapıldığının altı çizilen haberden doğumevinin herhangi bir imtiyaz ve şart olmaksızın tüm vatandaşlara hizmet etmeyi prensip edindiği anlaşılmaktadır. Hastalarını doğumevine getirenlerin özellikle herhangi bir zorluk çekmediklerini ve kurumun temizlik bakımından üstün niteliklere sahip olduğunu belirtmeleri doğumevinin bir düzen içerisinde ve gelişmiş makinelerle hizmet verdiğine işaret etmektedir. Haberde vurgulanan bir diğer esas ise şu sözler ile dile getirilmiştir: “Birçok vilayetimizde sessizce ama etkili bir şekilde çalışan doğumevleri, geleceğin büyüklerini sadece sağlıklı değil, aynı zamanda medeniyete olan güveni ve sevgiyi de sağlam bir şekilde hayata geçiriyorlar.” Bu sözlerle doğumevlerinin sağlık hizmetlerinin ötesindeki önemine dikkat çekilmekte toplumun, kurumun sağlık ve medeniyet alanındaki gelişimine katkısına vurgu yapılmaktadır⁴⁶.

Kasım 1926’da yayımlanan istatistik bilgilerine göre Ankara Doğumevinde 145 kadın yatarak ve 3.694 kadın ayakta tedavi görmüştür. Ayrıca istatistikte Ankara’da 17 tedavi evinin bulunduğu ve bu sağlık tesisinde 116 kadının yatarak ve 36.362 kadının ayakta tedavi gördüğü belirtilmiştir. Aynı yıl kurumun yatak kapasitesi 5’ten 15’e çıkarılmıştır. Ankara Doğumevinin Kasım 1927’e ait istatistik bilgilerinde 195 kadının yatakta ve 4.245 kadının ayakta tedavi gördüğü belirtilmiştir. Ayrıca Ankara’da kadın hastalıkları ve doğuma yönelik faaliyet gösteren 117 tedavi evinde 66 kadının yatarak ve 25.342 kadının ise ayakta tedavi gördüğü ifade edilmiştir. Ankara’daki kurumun Kasım 1928 yılında 259 kadına yatarak ve 4.300 kadına ayakta tedavi hizmeti sunduğu ve Ankara’daki 95 tedavi ve muayene evinde 92 kadının yatarak ve 19.359 kadının ayakta olmak üzere ücretsiz sağlık hizmeti aldığı tespit edilmiştir⁴⁷. 14 Temmuz 1928 tarihinde Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekâleti tarafından alınan karar gereği Ankara’da doğum ve çocuk

46 Sadri Ertem, “Bir Doğumevi ve Bazı Düşünceler”, *Kurun*, 12 Ağustos 1937.

47 *Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CBA)*, 01009963/583868.

bakımevi kadrosuna bir asistan doktor atanmıştır⁴⁸. 1930 yılında kurumun yatak kapasitesi 25'e yükselmiştir. Söz konusu yıl Ankara'daki doğumevinde 375 kadın yatarak ve 7.073 kadın ayakta tedavi görmüştür⁴⁹. Çok geçmeden doğumevi binası ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmış ve Hükûmet tarafından modern usullere göre tedavi uygulanacak tüm teçhizat ve tesisatı ile yeni olacak bir bina inşa edilmesi uygun görülmüş, bu hususta bir plan hazırlayan Tahir Bey, 300 yatak kapasiteli bir bina tasarlamış olmasına rağmen hükûmet yetkilileri 75 yatak sağlanabileceğini söylemiştir. Ankara Belediyesi, yaptığı bir meclis toplantısında, yeni doğumevinin inşası için Sıhhiye Vekâleti'ne bir arsa hibe edilmiştir. Vekâletin binanın inşasına tayin ettiği memurlar tarafından hazırlanan planlar sonucu Ankara Doğumevinin kendisine ait binasının temeli 1938 yılında atılmıştır⁵⁰.

Ankara'da doğum ve çocuk bakım hizmeti veren bir diğer kurum, 1930 yılında açılarak faaliyet yürütmeye başlayan Etimesgut Numune Dispanseridir. Doğum öncesinden sonrasında kadar verdiği koruyucu ve tedavi edici hizmetler ile Cumhuriyet idaresinin hem sağlık hem de sosyal yardım politikalarını yansıtan bir diğer kurum haline gelmiştir. Dispansere başvuran kadınların doğumunu yaptırmak yanında köylerdeki gebe kadınları tespit ederek onlara gebelik boyunca dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında bilgi veren kurum ebeleri ayrıca kadınlara çocuk bakımı ve beslenmesi konusunda bilgilendirmeler yaparak sağlıklı bir nesil yetiştirilmesi politikasına katkı sağlamışlardır⁵¹.

1925 yılında kadın sağlığının korunması ve doğum sonrası çocuk bakım hizmeti vererek sağlıklı nesiller yetiştirilmesi amacıyla bir diğer doğum ve çocuk bakımevi Konya'da açılmıştır. Kurulduğu 1925 yılından itibaren kadrosu geliştirilmeye çalışılan kuruma, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekâleti bütçesindeki ebe yetiştirme ve doğumevleri kaleminden karşılanmak üzere asistan doktorlar atanmıştır⁵². Aralık 1928 yılı istatistiksel bilgilerde kurumda; 242 kadının yatarak ve 1.990 kadının ayakta tedavi gördüğü belirtilmiştir. İstatistikten ayrıca şehirde hizmet veren 94 tedavi ve muayene evinde 87

48 **BCA**, 30.18.1.1/30.49.14, 5 Ağustos 1928.

49 **CBA**, 01009963/583868.

50 Pekin, **a.g.e.**, s.5-7.

51 Sadet Altay, "Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Ebelik Eğitimine ve Mesleğin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Bakış (1923-1938), **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 17, S 35, 2017, s.192.

52 **BCA**, 30.18.1.2/1.4.8, 18 Kasım 1928.

kadının yatarak ve 20.516 kadının ayakta tedavi gördüğü öğrenilmiştir. 1930 yılında kurumun yatak kapasitesi 25'e yükselmiş, söz konusu yıl kurumda 260 kadına yatarak ve 4.825 kadına ayakta tedavi imkânı tanınmıştır⁵³. Vekâletin 15 Eylül 1932 tarihli tezkeresiyle kuruma, görev süresi Ağustos 1932 tarihinde dolmuş olan yabancı bir başhemşire yerine 60 lira ücretle çalışacak olan bir Türk başhemşire atanmıştır⁵⁴.

13 Aralık 1934 tarihinde Yeni Asır gazetesinde yer alan bir haberde; “Doğum ve çocuk Bakımevinin hasta ve mustarip anaların ve yeni doğmuş yavruların kanat ve bakım altına sığındıkları sağlık ve beşerî korunma orağıdır” şeklindeki ifade Konya halkının bu teşkilata duyduğu ihtiyacı ortaya koyması bakımından önemlidir⁵⁵. Konya Valisi Cemal Bardakçı'nın yardımlarıyla yapılan Konya Doğumevinin kendisine ait binası Haziran 1935'te tamamlanmış ve yenilenen kurum İstanbul'dan getirilen araç ve gereçlerle faaliyete geçirilmiştir⁵⁶. Ocak 1936'da taşındığı 45 yataklı yeni binasında faaliyetlerine devam eden Konya Doğum ve Çocuk Bakımevi ile ilgili şu ifadeler dönemin böyle bir kuruma ihtiyacı olduğunu ayrıca ortaya koymaktadır:

“Cumhuriyet devrine kadar Konya'da doğumlar, ekserisi cahil ebelerin eline kalmıştı. Birçok kadınlar lohusalık esnasında hastalanarak ölüyorlardı. Şimdi bunun önü alınmıştır. Doğumdan zorluk çeken derhal doğum evine kaldırılıyor, orada doktorlar tarafından icap eden tedbirler alınıyor.”

Haberde kadın ve çocuk ölümlerinin önüne geçildiği şu sayılarla desteklenmiştir: 1935 yılında doğumevinde 250 doğum yapılmış, 2.600 kadına ve 3.500 çocuğa bakılmıştır. Sağlık hizmeti alan kadın ve çocuk sayısının artması yanında sağlık kadrosu da giderek gelişen Konya Doğum ve Çocuk Bakımevi hakkında Akşam gazetesinde yer alan bir haberde; kadın ve çocuk hastalıkları alanında uzman üç doktorun çalıştığı öğrenilmektedir. Bunlar, doğum uzmanı olan Başhekim Ali Ersan ve Çocuk Hastalıkları Uzmanları Sami ve Fahriye Altay'dır⁵⁷.

53 CBA, 01009963/583868.

54 BCA, 30.18.1.2/31.65.2, 9 Ekim 1932.

55 “Konya'nın Sağlık Yurtları”, *Yeni Asır*, 13 Aralık 1934.

56 “Konya'da Doğum Evi”, *Akşam*, 11 Haziran 1935.

57 “Konya'da Doğum, Çocuk Bakım Evi Yeni Binasına Taşındı”, *Akşam*, 24 Ocak 1936.

1920'li yılların sonlarına doğru İstanbul'da artan ihtiyaç ve toplumsal farkındalıkla birlikte, doğum ve çocuk bakımevleri şehrin teşkilatlanma dokusuna yeni bir katman olarak eklenmeye başlamıştır. Bu teşkilatlardan birisi Bakırköy Doğumevidir. 1927 yılında İstanbul Bakırköy'de sekiz liraya kiralanen eski bir manav dükkanında faaliyet yürütmeye başlayan doğumevi, çevre muhitlerdeki çimento fabrikası, basmahane, baruthane ve kireç ocaklarında çalışan işçilerin eşleri için muayene ve tedavi imkânı sunarak kısa süre içerisinde faydalı bir sağlık kurumu haline gelmiştir⁵⁸. 1932 yılında Himaye-i Etfal Cemiyetinin katkılarıyla kapasitesi genişleyen hastane beş yatağa sahip olup kurumda bir sterilizasyon odası, bir ameliyathane ve bir doğum odası da açılmış, hastanenin başhekimliği Kadın Hastalıkları Uzmanı Rauf Fehmi Bey tarafından yürütülmüştür⁵⁹. Başhekim Dr. Rauf Fehmi Barerman, kurumda göstermiş olduğu üstün başarılarından dolayı İstanbul Vilayeti Merkez Heyeti tarafından madalya ile taltif edilmiştir. Fehmi Bey'in bu başarının sadece kendisine ait değil, kurumda çalışan tüm sağlık ekibine ait olduğunu söylemesi ülke ve milletçe hayır işlerinde seferber olduğuna işaret etmektedir⁶⁰. İstanbul'daki bir diğer doğumevi, 1927 yılında Süleymaniye Külliyesi'nde bulunan bir binada Süleymaniye Doğumevi adıyla açılarak faaliyete geçirilmiştir⁶¹. 1930'lu yıllarda İstanbul'da kadın hastalıkları ve doğuma ilişkin hizmet veren bir diğer kurum, Zeynep Kâmil Doğumevidir. 1860 yılında Sadrazam Yusuf Kâmil Paşa ve eşi Zeynep Hanım tarafından yaptırılan hastane, 1933 yılında İstanbul Belediyesine devredilmiş ve 1935 yılında hizmetlerine doğumevi statüsüyle devam etmiştir⁶². Hastaneyi ziyaret eden bir gazeteci 1933 yılından beri hizmet veren bu kurum hakkındaki izlenimlerini şöyle aktarmıştır:

“Tek yataklı bir odaya girdik. Burada lise öğretmenlerinden bir bayan yatıyordu. Kendisine hastane hakkında fikrini sorduk: ‘Buraya

58 “Bütün Bakırköy Hanımlarının Alakadar Oldukları Kıymetli Bir Müessesesi”, **Akşam**, 24 Haziran 1933.

59 “Bakırköy Doğum Evi Merasimle Açıldı”, **Milliyet**, 10 Eylül 1932.

60 “Bakırköy Doğumevi Başhekimini Rauf Fehmi, Bir Madalya ile Taltif Edildi”, **Haber**, 18 Aralık 1938.

61 Bakanlar Kurulu tarafından 19 Ağustos 1966 tarihinde alınan karar gereği, Süleymaniye Doğumevini Kalkındırma Derneği, kamu yararına çalışan derneklerden sayılmıştır. **BCA**, 30.18.1.2/198.56.9, 19 Ağustos 1966, (Süleymaniye Doğumevini Kalkındırma Derneği'nin Kamuya Yararlı Derneklerden Sayılması)

62 Şeref Etker, vd., “Zeynep Kâmil Hastanesi'nin Kuruluşu ve Vakfitesi”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi**, C 5, S 2, 2004, s.9.

gelmezden evvel bütün hastaneleri dolaştım. Sağlık yurtlarında yattım. Fakat en sonra burada karar kıldım. Sizin yazıp yazmayacağınızı bilmem amma, bir iki gün sonra ben çıkar çıkmaz, köşede unutulmuş gibi duran şu mükemmel müesseseyi ve Doktor Eyüp'ü kendim gazetelere vereceğim.”

Bu ifadeler kurum hakkında hasta memnuniyeti ve sağlık hizmetlerinin kalitesini vurgulaması bakımından önemlidir. Hastane Başhekimi Eyüp Aksoy ile yapılan röportajda; hastaneye genelde güç doğum vakalarının getirildiği, çocuğun hayatının tehlikeye girmesiyle hastaneye başvuran kadınların fennin son teknikleriyle ve uzman hekimlerce kurtarıldığını ifade etmiştir. Haberde yer alan bir diğer vurgu, hastanenin memleketin malı olduğu yoksul kadınlara ücretsiz hizmet verdiğidir. Başhekim Eyüp Aksoy ile birlikte bir uzman doktor, bir asistan doktor ve üç ebenin çalıştığı da haberden edinilen bilgiler arasındadır⁶³. İstanbul'da açılan diğer kurum, Üsküdar'daki doğum dispanseridir. Kurum sayesinde sürekli kontrol altında tutulan kadınların ölü doğum yapmalarının önüne geçilmek istenmiştir⁶⁴. İstanbul'da hizmet veren kurumlara ilişkin bir diğer gelişme, Haseki Kadın Hastanesinin kapasitesinin artırılmasıdır⁶⁵. 80 yataklı hastanenin ihtiyaçları karşılamaktan uzak olduğu yönünde beliren görüşler üzerine yatak sayısının arttırılması için başta Kadıköy olmak üzere belediyelerden 100 bin liralık yardım talebinde bulunulmuştur. Sağlanacak bu yardımla hastaneye başvuran daha çok sayıda kadına hizmette bulunulacağı dönem gazetelerine yansıyan haberler arasındadır⁶⁶. Türkiye nüfusunun büyük bir kısmını barındıran İstanbul'daki doğumevi dispanserlerinin sayısı ilerleyen yıllarda artmış, 1938 yılında Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekâleti tarafından kadın sağlığının

63 “Zeynep Kâmil Hastanesi Doğum Vakalarından Başka Hastaları da Kabul Ettiği Halde 18 Boş Yatağı Var”, **Cumhuriyet**, 29 Temmuz 1935.

64 “Sıhhiye Vekaletinin Mühim Bir Teşebbüsü”, **Milliyet**, 27 Mart 1931.

65 Besim Ömer Paşa, “Doğumevi en evvel düşünülecek şeydir. Türk milletinin yarısını teşkil eden kadınlarımızın bu ihtiyacını temin etmek asri bir vazifedir.” şeklindeki ifadeleri ile hastaneye bir doğumevi eklenmesi yönünde görüş bildirmiştir. Bunun yanında hastaneye bir ebe mektebi eklenmesi tavsiyesinde bulunmuş bu husustaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir: “Doğumevi ile birlikte Ebe Mektebi de vücuda getirilmelidir. Şehre en az 150 yataklı bir doğumevi lazımdır. Mevcut para buna kâfi gelmezse bile tedricen tamamlamak üzere derhal inşaata başlanmalıdır.” Sabahattin Ödemiş, **Besim Ömer Paşa (1862-1940)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s.67.

66 “Doğum Hastanesini Genişletmeliyiz”, **Haber**, 30 Ocak 1935.

korunmasına yönelik hizmet verecek sekiz veya dokuz dispanserinin açılması planlanmış ve bunun için vilayet bütçesine ödenek ayrılmıştır⁶⁷.

Doğum ve çocuk bakımevlerinin bir yenisi, 1929 yılında Çorum'da açılan ve o dönemde bölgenin sağlık ve sosyal hizmetler alanında ihtiyaçların için önemli bir adımı temsil eden kurumdur. Kurum, çocuk bakımı ve doğum hizmetlerinde uzmanlaşmış bir kadro ile modern tıp olanaklarını bir araya getirerek bölge halkına kapsamlı bir destek sunmayı amaçlamıştır. Çorum Doğum ve Çocuk Bakım Evi sadece sağlık açısından değil, aynı zamanda sosyal refahın artırılması açısından da önemli bir rol oynamıştır. *Son Posta* gazetesinde yer alan haberde; 1929 yılında kurulan Çorum Doğum ve Çocuk Bakımevinin Avrupa'daki kurumlarla rekabet edecek seviyede olduğu belirtilmiş, vatandaşları sevindiren bu kurumun gelişmiş donanım ve araçlara sahip olduğu vurgulanmıştır. Kadın Hastalıkları Uzmanı Ethem Bey'in görevindeki başarısı, Çorum'daki doğumevinin vatandaşlarca rağbet görmesini ve Cumhuriyet'in bu değerli eserinin binlerce çocuğun yetim kalmaktan kurtulmasını sağladığı haberde altı çizilen hususlar arasındadır⁶⁸. Ayrıca çocuk ve kadın muayene odaları, ultrason odası, banyosu, sağlık çalışanları için odalar, doğum odaları, laboratuvarı, çamaşırhanesi, yemek salonları ve hasta koşulları ile söz konusu kurumun bölge halkının ihtiyacına cevap verecek nitelikte olduğu ifade edilmiştir⁶⁹. *Son Posta* gazetesinin 16 Ağustos 1935 tarihli haberinde; sosyal yardım alanında atılan önemli adımlardan biri olarak değerlendirilen Çorum'daki kuruma Samsun, Yozgat, Amasya gibi illerden de başvuruda bulunulduğu bilgisine ulaşılmaktadır⁷⁰.

Toplumun en kırılgan kesimlerine destek sağlayarak refahı artırma misyonu yüklenen bir diğer kurum, 1929'da kurulan Malatya Doğum ve Bakımevidir. Bir eczane, bir laboratuvar, bir ameliyat odası ve bir doğum odası ile çocuk emzirme odasına sahip olarak hizmet veren kurumda modern tıbbın son teknikleriyle muayene ve tedavi imkânı sağlanarak anne ve çocuk sağlığına yatırım yapılmıştır. Kurumda bir kadın hastalıkları ve doğum uzmanı ve bir de çocuk doktoru görev almıştır. Doğumevinde tek kadın hastalıkları ve doğum uzmanı olarak görev yapan doktor, Şükrü Bey'dir. *Son Posta* gazetesinin

67 "İstanbul'da Doğum Dispanserleri Açılacak", **Haber**, 29 Kasım 1938.

68 "Çorum'da Cumhuriyet'in İki Kıymetli Müessesesi", **Son Posta**, 20 Ağustos 1934.

69 "Çorum Doğum Evi", **Son Posta**, 30 Ocak 1935.

70 "Doğum ve Çocuk Bakım Evi Çorum'un Övüneceği Bir Kurumdur", **Son Posta**, 16 Ağustos 1935.

kurum hakkında yaptığı haberde; “Cumhuriyet idaresinin toplum sağlığına verdiği önem şu sözlerle ortaya konmuştur: Bu şefkat yurdunun bu havaliye verdiği istifade çok mühim ve büyüktür. Müesseseye müracaat edenler daima candan gelen şefkat hissi ile muamele görüyorlar⁷¹”.

Anne ve çocuklar için güvenli bir liman işlevi görerek bu kesimin geleceğe umutla bakmalarını sağlayan bir diğer kurum, 1930 yılında Gaziantep’te açılan Doğum ve Çocuk Bakımevidir. Şehrin sağlık ve sosyal hizmetler alanında atılım yapmasında kritik bir rol üstlenen kurum, bölge halkının sağlık ve refahına yönelik önemli bir destek merkezi haline gelmiştir. Uzman kadrosu ve sosyal hizmet anlayışıyla şehrin sağlık altyapısına önemli bir katkı sunan kurum, sekiz yataklı bir tesis olarak faaliyete geçmiş aynı yıl içerisinde yatak sayısı 12’ye çıkarılmıştır. Almanya’da eğitim görerek Türkiye’ye dönen Doktor Sahip Özer’in girişimleri ile açılan doğumevinde görev yapan ebeler, kuruma başvuruda bulunan yoksul kadınlara ücretsiz muayene ve tedavi hizmeti sunmuştur. Son Posta gazetesinden edinilen bilgiye göre 1936 yılına kadar kurumda 775 kadının doğumu yapılmış ve bu tarihe kadar kurumda herhangi bir ölüm olayıyla karşılaşılmamıştır⁷².

1932 yılında Balıkesir’de kurulan doğum ve çocuk bakımevi, sağlık ve sosyal hizmetleriyle dönemin ihtiyaçlarına cevap veren önemli bir kilometre taşı olmuştur. Modern tıp hizmetleriyle toplumun genel refahını artırmak amacıyla kurulan Balıkesir Doğum ve Çocuk Bakımevi uzman personeli, donanımlı tesisleri ve sosyal hizmet odaklı yaklaşımıyla anne ve çocuk sağlığına büyük katkıda bulunarak şehrin sağlık altyapısını güçlendirmiştir. Kurulduğu 1932 yılı içerisinde 651 hastanın tedavisini üstlenen kurum, bunlardan 129’una yatarak tedavi vermiş ve hastanede meydana gelen ölüm sayısının sadece altı olduğu Başhekim Halit Bey tarafından belirtilmiştir⁷³. Şehrin merkez ve köylerinde yaşayan hamile kadınların doğumlarını ve çocuk düşürme tehlikesinde bulunan kadınların yatarak tedavisini ücretsiz yapan kurum, Cumhuriyet’in Balıkesir’e kazandırdığı hayırlı bir kurum olarak değerlendirilmiş ve tüm vatandaşların faydalanması için dönem gazetelerinde

71 “Malatya’da Güzel Bir Şefkat ve Tedavi Yurdu”, **Son Posta**, 15 Temmuz 1932; Nilifer Gökçe, “Dr. Ratip Kazancıgil’in Anılarından: 1920-1940 Yılları Arasında Malatya’da Sağlık ve Sosyal Yaşama Dair Anılar”, **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları Tarihi**, Nobel Tıp Kitapları, İstanbul 2015, s.150.

72 “Gaziantep Doğumevi”, **Son Posta**, 11 Ocak 1936.

73 , “Balıkesir Doğum Evi”, **Son Posta**, 25 Kasım 1932.

kurumun tanıtımı yapılmıştır⁷⁴. Yeni doğan bebeklerden üç yaşına kadar birçok çocuğun bakımını üstlenen kuruma ilişkin *Akşam* gazetesinde yer alan bir haberde; kurumla ilgili olarak aşağıdaki ifadeler geçmektedir⁷⁵:

“Temizliği insanı imrendiren bembeyaz yataklarda bir köylü kadını en yüksek bir bayan hiçbir fark gözetmeksizin aynı dikkat ve ihtimam altında tedavi edilmektedir. Bakım evi ise civar köylerden ve yahud kazalardan gelecek yavruların tedavisi içindir. Buraya ekseriya pek bitkin olarak getirilip bırakılan yavrucaklar gürbüz ve sağlam olarak analarının kucaklarına verilmektedir. Müessese bu suretle şimdiye kadar belki yüzlerce çocuğun hayatını kurtarmıştır. Ayrıca bakımevine uğrayan her anneye yavrusuna nasıl bakacağı hakkında uzun uzadıya izahat verilmekte ve mama tarifleri gösterilmektedir.”

Bu ifadeler kurumun başvuran tüm vatandaşlara eşit tedavi hizmeti sunduğu, özellikle köylerden ve kazalardan gelen çocukların sağlık hizmetlerine erişimine odaklanıldığı dolayısıyla toplumun bu savunmasız üyelerine yönelik sağlık hizmetlerinin kapsayıcı bir şekilde sunulduğunu ortaya koymaktadır. Balıkesir’deki bir diğer önemli gelişme, kadınların doğumunu gerçekleştirecek ve doğacak çocukları şefkatli kucaklarında taşıyacak olan köy ebeleri için açılan Köy Ebe Mektebidir. Açılış töreninde Balıkesir Valisi’nin “Yüksek Sıhhiye Vekâletinin çok verimli bir eseri olan bu mektebin ilk defa olarak Balıkesir’de açılması iftihara değer Balıkesir’in şansına delalet eden bir hadisedir” şeklindeki ifadeleri, Cumhuriyet idaresinin sosyal bir devlet olarak köylerdeki kadınlara ve onların dünyaya gelecek çocuklarına büyük bir hizmet sunduğunu teyit etmektedir⁷⁶.

Dönemin koşulları içerisinde gelişmiş teknolojiler ve yetişmiş uzmanlardan oluşan doğum ve çocuk evlerine bir yenisi 1933 yılında Van’da eklenmiştir⁷⁷. Sadece sağlık hizmeti sunmakla kalmayıp aynı zamanda sosyal hizmetler ile entegre bir şekilde çalışarak şehirdeki ailelerin ihtiyaçlarını karşılamaya

74 “Balıkesir Doğum ve Çocuk Bakım Evi”, *Türk Dili*, 4 Eylül 1934.

75 Balıkesir Doğumevi”, *Akşam*, 1 Eylül 1935; 1926 yılından itibaren yurdun birçok yerinde açılan doğum ve çocuk bakımevlerindeki personele ait kadro Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekâletinin teklifi ve Maliye Vekâletinin onayı ile düzenlenmiştir. *BCA*, 30.18.1.2/55.48.9, 11 Haziran 1935; *BCA*, 30.18.1.2/46.42.1, 11 Haziran 1934, *BCA*, 30.18.1.2/29.45.9, 9 Haziran 1932.

76 “Balıkesir Bir Kültür Yuvasına Daha Kavuştu”, *Türk Dili*, 2 Ekim 1937.

77 *BCA*, 30.10.0.0/176.218.11, 11.07.1933.

odaklanan bir diğer kurum Eskişehir’de açılmıştır. Kuruluş yılına ilişkin kesin bir bilgiye ulaşılamamış olursa da gazetelerden edinilen bilgiler kurumun 1930’lu yılların ortalarında hizmet vermeye başladığına işaret etmektedir. Son Posta gazetesinin 7 Haziran 1935 tarihli haberinde Gazeteci Naci Sadullah’ın kurumdaki doğum ve kadın hastalıkları uzmanı Doktor Süreyya Bey ile yaptığı röportajda şu diyaloglar geçmiştir: “Bugünün en başlıca acılarından birisi de çocuk sevgisizliğidir. Ekseri zenginler çocuk sevmezler. Ve bir çocuğu olan orta halliler ikincisinden yangından sakınırcasına kaçarlar, fakirler bittabi istemezler. Ve asıl fecii, sade istememekle de kalmazlar, doğuma mâni olmak için toslamadık çare bırakmazlar”⁷⁸. Süreyya Bey bu sözleri ile doğmadan ölen çocuklarla beraber birçok kadının sağlığını kaybettiğine işaret etmiş bu da doğumevine duyulan ihtiyacı açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Erzurum’daki sağlık hizmetlerinin gelişimine ivme kazandıran doğum ve çocuk bakımevi, Cumhuriyet idaresinin anne ve çocuk sağlığına yönelik bir diğer teşkilatlanma örneğidir. Kurumun temelleri, 4 Temmuz 1938 tarihinde 120 bin lira sarf edilerek atılmış ve temel atma törenine 3. Umumi Müfettişi Tahsin Uzer de katılmıştır⁷⁹. Doğumevinin inşasında kullanılacak malzeme ile modern bir tesis vücuda getirileceği gazetelerden edinilen bilgiler arasındadır⁸⁰. Sağlık alanında kalkınma hamlelerinden bir diğeri Kars’ta açılmış olan doğum ve çocuk bakımevidir. Kurum sadece kadınlara ücretsiz doğum imkânı sunmakla kalmamış aynı zamanda bilinçli anneler yetiştirmek dolayısıyla gelecek nesli güçlendirmek için bir çeşit okul niteliğine sahip olmuştur. Biri doğum diğeri çocuk bakım hizmeti veren iki servisi ve ayakta tedavi edilemeyecek çocuklar için 10 yataklı koğuşuyla kurum, vatandaşların ihtiyaçlarına cevap vererek Doğu Anadolu’daki önemli sağlık merkezlerinden birisi haline gelmiştir. Kars’ın birçok kazasından gelerek muayene ve tedavi başvurusunda bulunan kadın sayısının giderek artması doğum olayına ilgiyi artırmış bunun yanında birçok kadın kısırlık tedavisi görek doğurgan hale getirilmiştir. Böylelikle Cumhuriyet idaresinin nüfusu artırma çabalarından sonuç alınmaya başlanmıştır. Ücretsiz hizmet veren kurum 1938 yılından 1939’un temmuz ayına kadar 712 kadına ayakta ve 248 kadına ise yatarak tedavi imkânı sunmuş aynı süre zarfında 85 kadının doğumu gerçekleşmiş ve

78 “Eskişehir’de Bakımlı, Fakat Hastasız Bir Kurum: Eskişehir Bakım Evi”, **Son Posta**, 7 Haziran 1935.

79 “Erzurum’da Doğumevi”, **Son Posta**, 4 Temmuz 1938.

80 “Erzurum’da Doğumevi”, **Son Posta**, 14 Ekim 1938.

kısırlık başta olmak üzere çeşitli kadın hastalıklarına sahip 111 kişi ameliyat edilerek sağlıklarına kavuşturulmuştur⁸¹.

Cumhuriyet gazetesinde Türkiye'nin nüfus politikasında önemli rol oynayan doğum olaylarına ilişkin yayımlanmış bir haberde; Temmuz 1939'da hayırsever bir vatandaş tarafından Mudanya'da bir doğumevi yaptırıldığı bildirilmiştir. "Bütün vatandaşlara şefkat kucagını açan bu sıhhat müessesesi, muhite çok faydalı oluyor" başlıklı haberde; doğumevinin açılmasıyla Mudanya'daki kadınların sağlıklı bir kuruma ve gelişmiş araç-gereçlerle doğum yapma imkânına kavuşması sevindirici bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Haberin ayrıntılarından kurumun aynı zamanda kadın hastalıklarına ilişkin muayene ve tedavi hizmeti vermeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Haberin devamında; Mudanya'da telgraf memuru olarak görev yapan bir memurun eşinin, kasabada ebe bulunmadığından, doğumda çeşitli zorluklarla karşılaştığı, bu zor doğumda dünyaya gelen çocuğun Mudanya'nın hayırsever vatandaşlarından Hayri İpar olduğu belirtilmiştir. İpar'ın hayırsever bir vatandaş olarak Mudanya'ya yaptığı yatırımlardan birisi onun doğum hikayesiyle özdeşleşmiş, Hayri Bey'in girişimleri ile açılan doğumevine annesi Şaziye Rüştü'nün isminin verilmesiyle bir vefa örneği sergilenmiştir. Hayırsever bir kimlikle Mudanyalı yoksul ve kimsesizlere yardımlarda bulunan Hayri Bey ile yapılan bir röportajda şunlar dile getirilmiştir:

"Mudanya'daki Doğum Evimde dört ve daha ziyade defa doğuran ve çocukları hayatta olan kadına mükâfat olarak her doğuruşu için Yurdun bütçesinin müsaadesi nispetinde bir ikramiye verilecektir. Maksat doğum evimde dört çocuk dünyaya getirmek ve bunlara iyi bakarak yaşatmak olduğundan ikiz doğuranlar için defa kaydı bittabi aranmayacaktı".

Hayri Bey'in bu sözleri Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanan nüfusu artırma çabalarına ışık tutmaktadır⁸². İpar, herhangi bir ücret talep edilmeksizin, kuruma başvuran tüm vatandaşlara muayene, tedavi ve ameliyat imkânı sunulmasını sağlamıştır. Bir doktor, bir asistan, iki ebe ve bir hemşire ile çeşitli hizmetlerde görev yapacak personellerden oluşan 11 kişilik kadrosu

81 "Kars'ta Açılan Çocuk ve Bakımevi Faydalı Oluyor", *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1939.

82 Fulya Düvenci Karakoç, **Modernleşmenin İçinden Çıkan Mudanyalı Bir Aile: Ahmet Rüştü Efendi ve Oğlu Mehmet Hayri Bey (İpar)**, Gaye Kitabevi, Bursa 2008, s.55.

ve 10 yatağı ile hizmet vermeye başlayan kuruma 1938 yılında 157 ve 1939 yılında 225 hasta başvuruda bulunmuştur⁸³.

1930'lu yıllarda doğum ve çocuk bakımevlerinin yurt genelinde yaygınlaştırılması çabasına 1939 yılında Sıhhat ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Hulusi Alataş'ın Sivas'ı ziyareti sırasında da rastlanmıştır. Alataş'ın Sivas için doğum ve çocuk bakımevinin büyük bir ihtiyaç olduğu ve masrafları 1940 yılı bütçesinden tahsis edilmek üzere bu ihtiyacın bir an önce karşılanacağı dönem gazetelerinden edinilen bilgiler arasındadır⁸⁴. Bir diğer teşkilatlanma örneğine Trakya Umumi Müfettişliğinin Sıhhat ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletine gönderdiği yıllık icraat raporunda rastlanmıştır. Raporda Eski Maliye Müsteşarı Ali Rıza Bey tarafından 20 bin lira verilerek Edirne'de yaptıracağı doğumevi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Ali Rıza Bey'in Kızılay'a başvurarak her türlü fenni tesisata sahip bir doğumevi yaptırma talebinde bulunduğu öğrenilmektedir. İnşa edilecek doğumevi binasının 10 sene boyunca kendi sorumluluğunda faaliyet göstereceği, vefatından sonra ise binanın Kızılay Cemiyeti'ne devredilmesini istediği anlaşılmaktadır. Ulus gazetesinin 29 Ocak 1939 tarihli bir haberinde Ali Rıza Bey'in girişimleri sonucu Edirne'de bir doğumevi yapılmasının kararlaştırıldığı, planı ve incelemeleri bitmiş olan doğumevi binasının inşasına yakın zamanda başlanacağı ve inşaat tamamlandıktan sonra ayrıca köy ebelerine mahsus bir kurs açılacağı öğrenilmektedir⁸⁵.

İzmir Belediyesinin 21 Ocak 1939 tarihli yazısında; Maliye Vekâleti bütçesinden ayrılan 60.000 lira ödenekle İzmir'de bir doğumevi ve çocuk hastanesi binası inşa edilmekte olduğu bildirilmiş, söz konusu yardımın 20.000 lirasının çocuk hastanesi için, 40.000 liranın ise hastane için getirilmiş olan otobüslerin gümrük bedeli için ayrıldığı belirtilmiştir. Toplamda 250.000 liraya mal olacak bu kurum için maliyetin 85.000 lirası ihale yoluyla temin edilmiştir. İzmir ve çevre iller için hayati bir öneme sahip olması sebebiyle hastanenin bir an önce açılmasını önemle vurgulayan resmî yazıda; maliyetin geriye kalan kısmı için çeşitli kurumlardan yardım ve bağış talebinde bulunulacağı öğrenilmektedir⁸⁶.

83 Musa Ataş, "Hayırsever Bir Vatandaş Mudanya'da Asri Bir Doğum Evi Yaptırdı", **Cumhuriyet**, 4 Temmuz 1939.

84 "Sıhhiye Vekilinin Sivas'taki Tetkikleri", **Akşam**, 30 Ağustos 1939.

85 **BCA**, 30.10.0.0/73.477.2, 21 Ağustos 1936; "Edirne'de Doğumevi ve Turistik Oteller Yapılıyor", **Ulus**, 29 Ocak 1939.

86 **BCA**, 30.10.0.0/191.309.11, 21 Haziran 1939.

Gerek Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekâleti gerekse belediyeler tarafından kurulan ve yukarıda örnekleri verilen doğum ve çocuk bakımevleri, sadece şehirlerindeki sağlık altyapısını güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda bölge halkının yaşam kalitesini artırmak için önemli bir rol üstlenmişlerdir. Ayrıca, söz konusu kurumların sosyal hizmetlerle bütünleşik bir yaklaşım benimsemesi, toplumun genel refahını dikkate aldığına işaret etmektedir. Kurulduğu şehirlerde topluma daha sağlıklı bir yaşam sunarak önemli bir destek merkezi haline gelen doğum ve çocuk evlerinin 1926-1937 yılları arasında verdiği sağlık hizmetine ilişkin sayısal bilgiler aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: 1926-1937 Yılları Arasında Doğum ve Çocuk Bakım Evlerinde Tedavi Gören Kadın ve Çocuk Sayısı⁸⁷

Yıllar	KADIN		ÇOCUK	
	Yatarak Tedavi Gören Kadın Sayısı	Ayakta Tedavi Gören Kadın Sayısı	Yatarak Tedavi Gören Çocuk Sayısı	Ayakta Tedavi Gören Çocuk Sayısı
1926	161	1.930	51	6.397
1927	366	2.957	68	8.345
1928	460	2.864	59	6.471
1929	605	4.707	86	8.124
1930	1.161	7.671	88	14.363
1931	1.944	9.538	290	22.177
1932	2.370	11.816	292	22.168
1933	2.720	12.461	323	26.066
1934	3.236	14.206	454	33.743
1935	3.725	16.971	519	34.242
1936	4.703	20.556	749	35.140
1937	4.971	22.275	1.013	44.294

Tabloda yer alan bilgilerden söz konusu kurumlarda tedavi gören kadın sayısının arttığı anlaşılmaktadır. Doğumevlerinde yatarak tedavi gören 26.422 ve ayakta tedavi gören 127.952 olmak üzere toplamda 154.374 kadının ücretsiz doğum ve doğum sonrası tedavi ve bakımı sağlanmıştır. 1926'dan 1937 yılına kadar geçen 12 yıllık sürede yatarak tedavi gören kadın sayısının yaklaşık 31 kat ve ayakta tedavi gören kadın sayısının ise 11 kat arttığı görülmektedir. Veriler

87 Cumhuriyet'in İlk 15 Yılında Sağlık Hizmetleri, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998, s.349.

her iki tedavi türünde de önemli bir artış olduğunu göstermekte, söz konusu tarih aralığında sağlık hizmetlerinin yaygınlaştığına işaret etmektedir. Daha fazla kadının sağlık hizmetlerine eriştiğini gösteren veriler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların toplumsal rollerinde ve haklarında önemli değişimler yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu gelişmelerle kadınlarda nüfusun artması yönünde bir farkındalık oluşturduğunu dolayısıyla da Cumhuriyet idaresinin nüfusun artması yönündeki politikalarından sonuç alınmaya başlandığını söylemek mümkündür.

1926-1937 yılları arasında Türkiye'de bahsi geçen dokuz ilde hizmet veren doğum ve çocuk bakımevlerinde yatarak tedavi gören 3.992 ve ayakta tedavi gören 261.530 olmak üzere toplam 265.522 çocuk, sağlık ve bakım hizmetinden yararlanmışır. Cumhuriyet idaresinin 1930'lu yıllarda yürüttüğü sağlık politikalarının etkisiyle 1926'dan 1937 yılına gelindiğinde doğum ve çocuk bakımevlerinde yatarak tedavi gören çocuk sayısının yaklaşık 20 kat ve ayakta tedavi gören çocuk sayısının ise yaklaşık yedi kat arttığı gözlemlenmiştir. Çocuk bakımı konusunda yaşanan bu artış, Cumhuriyet'in ilk yıllarında sağlık hizmetlerine yapılan yatırımların ve sağlık hizmetlerine erişimin artmasıyla ilişkilidir. Toplum sağlığı konusunda Cumhuriyet idaresinin verdiği bu hizmetler sağlıklı nesillerin yetişmesine katkıda bulunmuştur.

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti bünyesinde faaliyet yürüten doğum ve çocuk bakımevleri yanında belediyeler tarafından iki doğum ve çocuk evi açılmışır. Belediyelere ait kurumların yatak kapasitesi ve tedavi gören hasta sayısı hakkında ulaşılan bilgiler aşağıdaki tabloda yer almıştır:

Tablo 2: 1933-1937 Yılları Arasında Belediyelere Ait Kurumların Yatak Kapasitesi ve Tedavi Gören Hasta Sayısı⁸⁸

Yıllar	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	Yatarak Tedavi Hizmeti	Ayakta Tedavi Hizmeti	Tedavi Gören Toplam Hasta Sayısı
1933	1	50	365	1.171	2.136
1934	1	50	911	10.431	11.342
1935	1	40	983	5.845	6.828
1936	2	50	1.058	5.671	6.729
1937	2	50	1.158	6.208	7.526

88 Cumhuriyet'in İlk 15 Yılında Sağlık Hizmetleri, s.350.

1933 yılında bir hastane ve 50 yatak kapasitesi ile hizmete başlayan belediye doğum ve çocuk bakımevleri, 1936 yılına kadar bu kapasiteyi korumuştur. Hastane sayısı 1936 yılında ikiye yükselmiş yatak kapasitesi ise sabit kalmıştır. Bu durum belediyelerin yeni tesisler açma eğiliminde olduğu ancak yatak kapasitesini henüz önemli ölçüde artıramadığı şeklinde yorumlanabilir. 1933 yılında 365 olan yatarak tedavi gören hasta sayısının 1937 yılına kadar düzenli olarak artarak 1.158'e ulaşması belediyeler tarafından anne ve çocuk sağlığına ilişkin verilen hizmetlere talebin arttığını göstermektedir. 1933 yılında verilen 1.171 ayakta tedavi hizmeti, 1934 yılında önemli bir artış göstererek 10.431'e ulaşmış sonraki yıllarda artış ise dengeli seyretmiştir. 1935 ve 1936 yıllarında ayakta tedavi hizmeti gören hasta sayısında yaşanan düşüş, 1937'de tekrar artma eğilimine geçmiştir. Bu dalgalanmalar hizmetlerin tanıtımı, hastaların sağlık hizmetlerine erişim kolaylığı gibi çeşitli faktörlere bağlanabilir. Yapılacak genel bir değerlendirmede ise 1934 yılında ayakta tedavi gören hasta sayısında ve toplam hasta sayısında dikkat çekici bir artış görüldüğü, söz konusu yıl içerisinde sağlık hizmetlerinde bir genişleme olduğu bu durum üzerinde kadın ve çocuk sağlığına ilişkin kampanyaların etkisi olduğu söylenebilir⁸⁹. 1935 yılında ayakta tedavi gören hasta sayısı ve toplam hasta sayısında yaşanan düşüş, sağlık hizmetlerine erişimin veya talebin azalma eğiliminde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Söz konusu yıl yatarak tedavi gören hasta sayısının artmaya devam etmiş olması doğum sırasında ve doğum sonrasında gelişen durumların ciddi boyutta olduğunu dolayısıyla da can kayıplarını azaltmak üzere anne ve çocuğun yatarak tedavi görmesinin önem taşıdığını ortaya koymaktadır. Yatarak tedavi gören hasta sayısının 1936 ve 1937 yıllarında da artmış olması doğum ve çocuk bakımevi sayısının artışına bağlanabilir.

89 Cumhuriyet'in ilk yıllarında verilen yoğun sağlık mücadelesinde propaganda ve yayınlar önemli birer araçlardır. Bu araçlar sayesinde halka yaklaşmak ve sıhhi konularda gerekli bilgileri vererek vatandaşları bu mücadele için seferber etmek kolaylaşmıştır. Bu kapsamda kurulan müzeler, çekilen filmler, propaganda broşürleri, çekilen filmler, hazırlanan afişler önem taşımıştır. **BCA**, 30.10.0.0/176.218.11, 7 Temmuz 1933.

SONUÇ

Türkiye’de anne ve çocuk sağlığına yönelik sağlık hizmeti veren doğum ve çocuk bakımevlerinin kökenleri, Osmanlı Dönemi’ne kadar uzanmaktadır. Ancak modern Türkiye’nin kuruluşuyla birlikte bu kurumlar sistemli bir şekilde geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Modernleşme ve kalkınma çabalarıyla iç içe geçmiş bir süreçteyken gerçekleşen sağlık alanındaki bu reformla Türkiye, ulus devlet modelinin temellerini sağlamlaştırmıştır. Cumhuriyet idaresinin öncelikleri arasında yer alan demografik güçlenme ve sağlıklı nesiller yetiştirme hedefleri doğrultusunda kurularak anne ve çocuk sağlığına yönelik hizmetleri geniş kitlelere ulaştıran bu kurumlar, ülkenin sağlık standartlarının yükseltmesi bakımından önem taşımıştır. Dolayısıyla ülkenin genel refahını artırmaya yönelik bu adımlar, modernleşme çabalarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Nüfusu arttırmak, bu kapsamda çocuk ve kadın sağlığı odağında politikalar izlemek suretiyle ortaya konulan çabaların 1930’lu yıllardaki erken yaşta ölümlerin azalması bağlamında olumlu sonuçlar verdiği görülmüştür. Bu olumlu sonuçların elde edilmesinde, doğum ve çocuk bakım evlerinin payının büyük olduğu düşünülmektedir.

İlki 1925 yılında Ankara’da kurulan doğum ve çocuk bakımevlerinin nüfusu artırma çabalarının önemli bir parçası olarak faaliyet yürütmesi, nitelikli sağlık kadrolarının yetiştirilmesi ihtiyacını doğurmuş bu kapsamda çeşitli kurs ve seminerler ile yetiştirilen ebeler modern tıbbi ve pedagojik yöntemlerle donatılarak çocuk sağlığı ve bakımı konusunda uzmanlaşmıştır. Bu durum, ülkenin genel sağlık altyapısını güçlendirdiği ve toplumun sağlık bilincinin artırılmasını kolaylaştırdığı şeklinde değerlendirilebilir.

Sadece şehir merkezlerinde değil kırsal kesimlerde yaşayan ve ekonomik olarak dezavantajlı durumda olan ailelere de çeşitli araçlarla bu hizmeti ulaştıran kurumlar, sosyal yardım işlerinin genişlemesine katkıda bulunmuştur. Cumhuriyet idaresinin sosyal devlet kimliğinin bir yansıması olarak işleyen doğum ve çocuk bakımevlerine ilişkin sayısal veriler, muayene ve tedavi imkanına kavuşan çocuk sayısının arttığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu kurumların verdiği ücretsiz tedavi ve muayene hizmetinden yararlanan çocukların sağlıklı bir nesil olarak yetişerek ülkenin geleceğini garantilediği söylenebilir. Nüfus artışının sağlanması, erken yaşta ölümlerin önüne geçilmesi ve genel olarak ulus devletin ihtiyaç duyduğu nesillerin var edilmesi gayesinin en temelinde “çocuğun sadece anne ve babasına değil aynı zamanda devlete ait olduğu” fikrinin ilkesel nitelikte yer aldığı da unutulmamalıdır.

İntihal Taraması <i>Plagiarism Detection</i>	Bu makale intihal taramasından geçirildi. (https://intihal.net/) <i>This paper was checked for plagiarism. (https://intihal.net/)</i>
Etik Beyan <i>Ethical Statement</i>	Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. <i>There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.</i>
Açık Erişim Lisansı <i>Open Access License</i>	Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. <i>This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License</i>

KAYNAKÇA

A Study Of Maternity Homes in Minnesota And Pennsylvania, United States Department of Labor, Children's Bureau Washington 1926.

Annelere Öğütler, Sıhhiye ve İctimai Muavenet Vekâleti Yayınları, Hilal Matbaası, İstanbul 1929.

Akalın, Besim Ömer, **Türk Çocuğu Yaşamalıdır (Küçük Çocuklara Bakım ve Sosyal Yardım Çocuk İşi Memleket İşidir, Doğanları Yaşatmalıyız)**, Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul 1936.

Altay, Sadet, "Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Ebelik Eğitime ve Mesleğin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Bakış (1923-1938)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 17, S 5, 2017, ss.167-217.

Altıntaş, Ayten, Ceylan, Oğuz, "Viladethane", **Tombak**, S 17, 1997, s.26-32.

Arı, Kemal, "Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Unsurlar", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 8, S 23, 1992, s.409-420.

Arıkan, Ayten, **Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2005.

Ataş, Musa, "Hayırsever Bir Vatandaş Mudanya'da Asri Bir Doğum Evi Yaptırdı", **Cumhuriyet**, 4 Temmuz 1939.

Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1987.

Barker, Zeki N., "Yavrularımızın Değerini Bilelim", **Ülkü**, C 5, S 27, Mayıs 1935, s.206.

"Bakırköy Doğum Evi Merasimle Açıldı", **Milliyet**, 10 Eylül 1932.

"Bakırköy Doğumevi Başhekimi Rauf Fehmi, Bir Madalya ile Taltif Edildi", **Haber**, 18 Aralık 1938.

"Balıkesir Doğum Evi", **Son Posta**, 25 Kasım 1932.

"Balıkesir Doğum ve Çocuk Bakım Evi", **Türk Dili**, 4 Eylül 1934.

"Balıkesir Doğumevi", **Akşam**, 1 Eylül 1935.

"Balıkesir Bir Kültür Yuvasına Daha Kavuştu", **Türk Dili**, 2 Ekim 1937.

Balsoy, Gülhan Erkaya, **Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı, Geç Osmanlı Doğum Politikaları**, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2005.

Baş, Ramazan, **Türkiye'nin Nüfus Politikaları (1923-1980)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2023.

Bilgin, Taner, **Hilal-i Ahmer Ebe ve Hemşire Eğitimlerinin Öncüsü Besim Ömer Paşa**, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2023.

“Bütün Bakırköy Hanımlarının Alakadar Oldukları Kıymetli Bir Müessesesi”, **Akşam**, 24 Haziran 1933.

CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası (9-16 Mayıs 1935), Ulus Basımevi, Ankara 1935, s.83.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CBA), 01009963/583868

Cumhuriyet'in İlk 15 Yılında Sağlık Hizmetleri, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998.

“Çocuklarımız Yalnız Bizim Değil, Aynı Zamanda Vatanın”, **Gürbüz Türk Çocuğu**, C 1, S 2, Kasım 1926, s.2.

“Çocuk Düşürme Hakkında Bir İstatistik” **Hilal-i Ahmer Mecmuaları**, C 8, 24 Mayıs 1927, s.3488.

“Çocuk Düşüren Kadınlar Çoğalıyor”, **Vakit**, 20 Mart 1930.

“Çorum'da Cumhuriyet'in İki Kıymetli Müessesesi”, **Son Posta**, 20 Ağustos 1934.

“Çorum Doğum Evi”, **Son Posta**, 30 Ocak 1935.

“Değerli Dr. Besim Ömer Akalın'ın Çok Faydalı Bir Eseri”, **Servet-i Fünun**, 21 Mayıs 1936.

Dikmeli, Hilal, **Türkiye'de Sağlık Teşkilatının Geliştirilmesi Çalışmaları (1923-1938)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ 2013.

“Doğum Hastanesini Genişletmeliyiz”, **Haber**, 30 Ocak 1935.

“Doğum ve Çocuk”, **Türk Dili**, 18 Eylül 1935.

“Doğum ve Çocuk Bakım Evi Çorum'un Övüneceği Bir Kurumdur”, **Son Posta**, 16 Ağustos 1935.

Ertem, Sadri, “Bir Doğumevi ve Bazı Düşünceler”, **Kurun**, 12 Ağustos 1937.

Dr. Refik Saydam (1881-1942) Ölümünün 40. Yılı Anısına, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

“Edirne’de Doğumevi ve Turistik Oteller Yapılıyor”, **Ulus**, 29 Ocak 1939.

“Erzurum’da Doğumevi”, **Son Posta**, 4 Temmuz 1938.

“Erzurum’da Doğumevi”, **Son Posta**, 14 Ekim 1938.

“Eskişehir’de Bakımlı, Fakat Hastasız Bir Kurum: Eskişehir Bakım Evi”, **Son Posta**, 7 Haziran 1935.

Etker, Şeref, vd., “Zeynep Kâmil Hastanesi’nin Kuruluşu ve Vakfiyesi”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi**, C 5, S 2, 2004, s.1-37.

“Fransa Nüfus Azalmasına Karşı Tedbir Alıyor”, **Akşam**, 13 Temmuz 1939.

“Fenni Doğumun Nüfusun Artmasındaki Ehemmiyeti”, **Akşam**, 28 Nisan 1938.

“Gaziantep Doğumevi”, **Son Posta**, 11 Ocak 1936.

Gökçe, Nilifer, “Dr. Ratip Kazancıgil’in Anılarından: 1920-1940 Yılları Arasında Malatya’da Sağlık ve Sosyal Yaşama Dair Anılar”, **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları Tarihi**, Nobel Tıp Kitapları, İstanbul 2015, s.143-154.

Hakimiyet-i Milliye, 12 Mart 1929, No:2758.

Hot, İnci, “İlklerden Biri: Göttingen’de Açılan Doğumevi ve Doğumevine Ait Koleksiyon”, **Türkiye Klinikleri Tıp Etiği- Hukuku-Tarihi Dergisi**, C 6, S 1, 2008, s.36-42.

Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C 1, (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950), Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Basımevi, Ankara 2013.

“İçtimai Hıfzıssıhha”, **Hilal-i Ahmer Mecmuaları**, C 8, s.3413-3418.

İnan, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2020.

“İstanbul’da Doğum Dispanserleri Açılacak”, **Haber**, 29 Kasım 1938.

“Kanunlarımızda Nüfusu Teşvik Eden Hükümler”, **Tan**, 15 Şubat 1941.

Karakoç Düvenci, Fulya, **Modernleşmenin İçinden Çıkan Mudanyalı Bir Aile: Ahmet Rüştü Efendi ve Oğlu Mehmet Hayri Bey (İpar)**, Gaye Kitabevi, Bursa 2008.

Karal Akgün, Seçil, Uluğtekin, Murat, **Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II**, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

“Kars'ta Açılan Çocuk ve Bakımevi Faydalı Oluyor”, **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1939.

“Konya'da Doğum Evi”, **Akşam**, 11 Haziran 1935.

“Konya'da Doğum, Çocuk Bakım Evi Yeni Binasına Taşındı”, **Akşam**, 24 Ocak 1936.

“Konya'nın Sağlık Yurtları”, **Yeni Asır**, 13 Aralık 1934.

“Malatya'da Güzel Bir Şefkat ve Tedavi Yurdu”, **Son Posta**, 15 Temmuz 1932.

Mellanby, Edward, “Maternal Mortality and Morbidity”, **Public Health Congress**, 1930.

Nüfus Hareketleri İstatistiği, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1941.

Ödemiş, Sabahattin, **Besim Ömer Paşa (1862-1940)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Özpekcan, Meliha, “TBMM Tutanaklarına Göre Cumhuriyet'in İlk On Yılında Sağlık Politikamız”, **Türkler**, C 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.436-445.

Pekin, Fuat, **Ankara Doğumevi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1957.

Plaistow Maternity Hospital and District Nurses Home, Annual Report, London 1933.

Resmî Gazete, 6 Mayıs 1930, S 1489, s.8895, 8896, 8902, 8903.

Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sağlık Propagandası ve Tıbbi İstatistik Genel Müdürlüğü Yayın No:422, Ankara 1973.

Sıhhiye Mecmuası Fevkalade Nüshası, Sağlık ve İçtimai Muavenet Vekâleti Yayını, Ankara 1942.

“Sıhhiye Vekâletinin Mühim Bir Teşebbüsü”, **Milliyet**, 27 Mart 1931.

“Sıhhiye Vekilinin Sivas’taki Tetkikleri”, **Akşam**, 30 Ağustos 1939.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:2, C 15, İçtima:2, 9 Mart 1925, s.285-291.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:3, C 19, İçtima:3, 18 Mayıs 1930, s.101-102.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:4, C 9, İçtima:1, 22 Haziran 1932, s.259

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:4, C 15, İçtima:2, 17 Mayıs 1933, s.134.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:4, C 22, İçtima:3, 29 Mayıs 1934, s.436.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:5, C 25, İçtima:3, 24 Mayıs 1938, s.166.

TBMM, Kanunlar Dergisi, C 8, 30 Nisan 1930, s.201-223.

TBMM Kanunlar Dergisi, C 8, 10 Nisan 1930, s.103.

Tekir Sağlam, Hürü, “Pencereleri Kafesli Muayenehane: Osmanlıda Viladethanelerin Açılması ve Doktor Besim Ömer Paşa”, **XVIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı**, C 3, Ankara 2022, s.695-706.

Tekir, Süleyman, “Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti’nin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri”, **Belgi Dergisi**, C 2, S 18, 2019, s.1301-1326.

The Future of Public Health, National Academy Press, Washington 1988.

Toprak, Zafer, “Erken Cumhuriyet, Nüfus Sorunu ve Çocuk Ölümleri”, **Toplumsal Tarih**, S 281, Mayıs 2017, s.22-31.

Tuncer, Harun, vd., **Ebelik Staj Defteri**, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2023.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.1/30.49.14, 5 Ağustos 1928.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/1.4.8, 18 Kasım 1928.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.1.0.0/1464.3.3, 1930.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/11.34.17, 26 Mayıs 1930.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/12.41.11, 7 Haziran 1930.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/29.45.9, 9 Haziran 1932.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/31.65.2, 9 Ekim 1932.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0/176.218.11, 11.07.1933.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/46.42.1, 11 Haziran 1934.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/55.48.9, 11 Haziran 1935.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0/73.477.2, 21 Ağustos 1936.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0/191.309.11, 21 Haziran 1939.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/198.56.9, 19 Ağustos 1966.

Türkiye Cumhuriyeti Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti Sıhhiye Mecmuası Fevkalade Nüşhası, Vekâletin 10 Yıllık Mesaisi, 29 Ekim 1933.

Yıldırım, Nuran, “Besim Ömer Akalın”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1. Cilt, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s.147.

“Zeynep Kâmil Hastanesi Doğum Vakalarından Başka Hastaları da Kabul Ettiği Halde 18 Boş Yatağı Var”, **Cumhuriyet**, 29 Temmuz 1935.

1980 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1984.

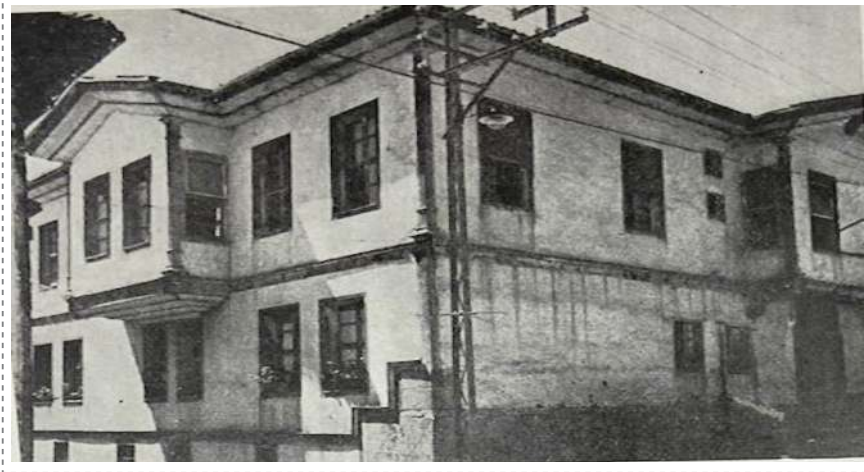
EKLER

Ek-1. Kadırğa Doğumevi'nde yoksul kadınlara ücretsiz kundak dağıtılıyor⁹⁰.

467

Ek-2. Ankara Doğum ve Çocuk Bakım Evi'nin 1925-29 Yılları Arasında Faaliyet Yürüttüğü Bina⁹¹

90 Harun Tuncer, Ahmet Zeki İzgöer, Halûk Perk, **Ebelik Staj Defteri**, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2023, s.4.

91 Fuat Pekin, **Ankara Doğumevi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1957.

Ek-3. Ankara Doğum ve Çocuk Bakım Evi'nin 1929-1935 Yılları Arasında Faaliyet Yürüttüğü Bina⁹²

468

Ek-4. Gaziantep Doğum Evi⁹³

Gaziantep Doğumevi
Muhit İçin Faydalı Bir Müesse Haline Geldi

Gaziantep (Osak) — Saip Özer tarafından 1930 yılında açılan yurt aydın sene içerisinde sağlık ve sosyal yardım işleri bakımından alikâna üzerine se - his yatağı on kişi çıkarılmıştır.

Sahip Özer, şehrimize on iki sene önce gelmiş ve memleket hastanesinin başhekimliğini deruhis ederek değer - lenmeye gayret işler görülmüştür. Dört yıl bu vaaifde kaldıktan sonra 1930 yılında şimdiki doğumevini açmıştır.

Doktor on iki bin lira sarfiye vücutta getirdiği bu yurdta şükûnces büyük ve kıymetli hizmetler yapmıştır. Bu yurtta önce doğum işleri cahil ebenin elinde kalması vaziyette idi.

Saip Özer, tabiihâli Almanya'da yapmış ve Avrupa'nın kasıması nişahı has - tanelerinde uzun müddet çalışmış ve sağlık savaşında gayretli görülmüş bir vatandadır. Doğumevi, inansı beheme - hal takdir ve tebrikle sevkedecek ka - dar modern, muntazam ve temizdir.

Gazi Antep doğumevi ve muhit için faydalı bir müesse haline geldi.

Dahil teşkilâtına da itina edilmiştir. Yurdun baş ebesi Aliye de kıymetli meslek kadınlarıdır. Yurtta belediye tarafından sevkedilen veya kendi kendine gelen fakir kimseler parassı tedavi edilmektedir.

Bugüne kadar 775 kadının doğum ile uğraşmış olan yurt villâ şeklinde kurulmuştur. Haric ve dahilinde ilk gılsa çarpan nokta tesizlik ve intizamda. Özel ve genel odalar büyük bir intizam ve temizlik içerisinde.

Yurt açılışında bugüne kadar tek bir ilim vak'ası kaydetmemiştir. Mevcut iki ilim kenüs kapıda içeri girme - den vaki olmuştur.

A black and white photograph of a building, likely the Gaziantep Doğum Evi. The building has a large sign in front that reads "Gaziantep Doğumevi". The building is surrounded by trees and other structures.

92 Fuat Pekin, *Ankara Doğumevi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1957.

93 *Son Posta*, "Gaziantep Doğum Evi, 11 Ocak 1936.

Ek-5. Çorum Doğum ve Çocuk Bakım Evi⁹⁴

Doğum Ve Çocuk Bakım Evi Çorumun Övüneceği Bir Kurumdur

Çorum, (Özel) — Çorum kültür sahasında olduğu kadar sağlık ve sosyal yardım sahasında da ön safa geçmiş illerimizden biridir. Çorumdaki sağlık ve sosyal yardım müesseselerinden biri de doğum ve çocuk bakım evidir.

Ev her gün artan bir rağbet kazanıyor. Halkın eve bu kadar yaklaşığı, muhakkak ki, Cumhuriyetin içtimada yarattığı inandan doğmuştur. Böyle olmakla beraber ev ailesinin, dürüst ve hilgill iş görmeleri de bu muvaffakiyete yardım eden sebeplerdendir.

Doğum evine hasta kadın ve çocuk yatırmak hiçbir kayda, şarta bağlı değildir. Samsun, Yozgat, Amasya ve bölgesinden de bir çok hasta gelmektedir.

Evin bütün tesisatı mükemmeldir. Çocuk tedavisinde kullanılmak üzere ultra cihazı da bulundurulmaktadır. Bu cihazın

Çorum doğum ve çocuk bakım evi

Türkiyedeki bütün bakım evleri içinde yalnız Çorumdaki Evde bulunduğu söylenmektedir. Başdoktor Şemseddin Evin iyi çalışmasında başbağına bir amildir ve kendisini bu işe bağlamıştır. Doğum ve Bakım Evi Çorumun övüneceği müesseselerden biridir.

Ek-6. Bakırköy Doğum Evi⁹⁵

Bakırköy doğum evinde bir saat..

Bütün Bakırköy hanımlarının alâkadar oldukları kıymetli bir müessese..

Bir hastanenin aylık masrafı: 14 lira kasap, 13 lira bakkal, 5 lira zerzavatçı, 2 sütçü..

Bakırköy doğum evinin şık binası, hastanenin izare nöyati toplantı halinos, ebe hammin altında 2 sünlük sıhhatli bir vavru

94 **Son Posta**, “Doğum ve Çocuk Bakım Evi Çorum’un Övüneceği Bir Kurumdur”, 16 Ağustos 1935.

95 **Akşam**, “Bakırköy Doğum Evinde Bir Saat”, 24 Haziran 1933.

Ek-7. Konya Doğum ve Çocuk Bakım Evi⁹⁶

96 Akşam, “Konya’da Doğum ve Çocuk Bakım Evi Yeni Binasına Taşındı”, 24 Ocak 1936.

Ek-8. Balıkesir Doğum Evi⁹⁷

471

Ek-9. Balıkesir Doğum ve Çocuk Bakım Evi⁹⁸

97 **Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl**, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sağlık Propagandası ve Tıbbi İstatistik Genel Müdürlüğü Yayın No:422, Ankara 1973.

98 **Yeni Ay Dergisi**, 1 Mayıs 1940.

